

Стамен Миловановић

УДОВИЧКО КОЛО

СТАМЕН МИЛОВАНОВИЋ рођен је у селу Дубову хиљаду деветстотина четрдесете године. Школовао се у Дубову, Београду и Нишу. Радио је као минер, булдожериста, прецизни механичар, машински техничар и наставник математике, а основе драмске уметности учио је са треће галерије Народног позоришта у Београду.

Књижевним радом почео је да се бави у ђачким данима (Награда листа "Пионер" 1953). Прву једночинку *Кати слободе* објавио је у Сплиту 1965. која је у његовој режији исте године изведена у Требињу. После тога престао је да се бави књижевним радом. Писању се вратио тек деведесет пете године трилогијом драма о Топличком устанку: *Удовичко коло*, *Суноврај* и *Ђавоља варош* (Награда "Драгојло Дудић" за 1998.) За драму *Поврајак* добио је прву награду на конкурс Фестивала југословенских позоришта у Ужицу 1999. године. Исте године добија поново награду "Драгојло Дудић" за драму *Не њлачи, Пејра*. Драма *Поврајак* била је на репертоару Народног позоришта у Ужицу. Дrame *Поврајак* и *Не њлачи, Пејра* штампане су у издавачком предузећу "Кадињача" у Ужицу 1999. године. Драма *Константин* штампана је у 29. књизи едиције "Савремена српска драма", драма *Оливера* у 34. књизи едиције "Савремена српска драма" а драма *Једначење њо звучности* у 38. књизи едиције "Савремена српска драма".

Бави се и прозним стваралаштвом. Добитник је награде листа "Наша реч" у Лесковцу (двапут), листа "Топличке новине" (двапут), награде "Милутин Ускоковић" и других. Афоризме и приче објављивао је у књижевним часописима, Радио Београду, Радио Нишу и дневним новинама. Има још неколико драма и један роман у рукопису.

Живи и ради у Нишу.

Стамен МИЛОВАНОВИЋ

УДОВИЧКО КОЛО

ЛИЦА

КОСТА ВОЛИНОВИЋ, 24 године

КОСТА ПЕЋАНАЦ, 40

РАДОМИР БАЈЧИЋ, 20

МИЛАН ДРЉЕВИЋ, 22

МИЛУТИН ДРАГОВИЋ, 60

ДОМАЋИЦА, 55

СТАНКА ДИНИЋ, 20

ПОП МИТА, 40

МИЛИНКО ВЛАХОВИЋ, 25

ТОШКО ВЛАХОВИЋ, 30

ЈОВАН РАДОВИЋ, 30

ПУКОВНИК ПРОТОГЕРОВ, 55

ПУКОВНИК ДАРВИНГОВ, 50

ПУКОВНИК РАКОРОВ, 45

ПОРУЧНИК ДАНЕВ, 25

ВОЈНИК БЛАЖЕВ, 50

ВОЈНИК АСПАРУХОВ, 40

РИСТА, 65

КУРИРИ

ЖЕНЕ

БИРОВИ

Док се завеса не њодиџне, сцена је освейљена блаџим ѡлавичастѣм свейљом. Иза сцене, с једноџ на друџи крај, из даљине, као да се дозивају, ѡрейљѣући се, чују се, све ѓласније, бирови како ударајући маљѣцама у ѓочеве саоѣшѣвају буѓарске наредбе.

БИРОВ ПРВИ: *(Мешавином неѣравилноџ буѓарскоџ и срѣскоџ језика)*

– Слушајте и послушајте хора!... По нареждане гувернера на Воената цензура номер тридесет два, от двадесет шести фебруари тази година, обезателно е да всичку краишта на царска Блгарија се пише само на балгарски език. Всичко кое е написано на српски език шче буде уништено!...

**БИРОВ
ДРУГИ:**

Забрањава се да се четјат српски књиги и нарежда се да се всички книги на српски език биват запаљена!

**БИРОВ
ТРЕЋИ:**

Хора!... Хора! Народе!... Забрањават се славе, да се носат српски шаикачи и српска ношја!

**БИРОВ
ЧЕТВРТИ:**

Народе!... Овај; хора!. Богослуженија, крштевки, венчавки, погребенија шт вршат свештченици кои-то са испратени от Блгарија!...

Кад се завеса ѡодиџне. Сцена је још ѡлавичастѣм свейљом освейљена иако су ѓлумци на њој. Бирови ѡродефилују ѡросценијумом).

БИРОВ ПРВИ: *(Добује идући сценом док не дође до просценијума, стане, вади из гуња лист папира и чита)*

– Слушајте и послушајте хора! По нареждане на гувернера на Моравска област обазетелна регрутација всички мужи от осамнаест до четрдесет пет години. Всички мужи длжни су да се пријават при наборнта комисија: в Јабланишка околија от седми до двдесети фебруари!...

**БИРОВ
ДРУГИ:**

В Топлишка околија от двадесет до двадесет седми фебруари!...

БИРОВ

ТРЕЋИ: В Кушумлија, от двадесет први до двадесет втори февруари!...

БИРОВ

ЧЕТВРТИ: В Велико Градиште от деветнаести до двадесет втори март!

БИРОВИ:

(У раскораку изговарају истиу наредбу враћајући се у дубину сцене док не оду са ње)

Които не се пијавит на наборнаша комисија шче будам интернирани и наказани по члена на закона за прекија воени суд!...

 ПРВИ ЧИН

Време догађања: Рано фебруарско јућиро 1917. године.

Место радње: Канцеларија буџарске војне команде у Прокуљљу.

Док бирови излазе, освейљава се љуним свейлом сцена: Градски љрѣ у коџа се, са више сљрана, увиру улице. У даљини, у дубини сцене види се црква. Радње са фирмама на буџарском језику. У уљлу сцене, у висини неколико сљейеника, канцеларија буџарске Команде љред којом сљражаре два буџарска војника. Канцеларија је ољворена љрема љледалищљу.

У једном уљлу је сљо са љтелеџрафом, љољским љтелефоном и љисаћом машином. Крај чеонољ зида је радни сљо а изнад њеџа велика карља Балкана на којој су оцрљане нове љранице Буџарске. Карља је иширана мајушним засљавицама које означавају расљоред јединица на фронтљовима. Слика буџарскољ краља на зиду. Намешљај љри- мерен месљу и времену радње. Улаз у љросљорију на сљрани на којој је сљо са љтелеџрафом. На суљројној сљрани су враља која воде у друљу љросљорију. Кроз неколико љрозора види се део љанора- раме љрада. На сцени су Данев и Блажев.

Блажев крљом брише љрашину са намешљаја и љиљхо звиждуће.

ДАНЕВ: *(Седи за сљолом, љосљано зева. Примейно је неис- љаван и мрзовољан)*

– Готов ли си, братко!? Милујеш тај сто као де- војачке сисе... Пожури мало...

БЛАЖЕВ: *(Шалљиво)*

Ево свршавам... Знаш и ти колљко је зајебан пу- ковник. Завлачи прст у сваку рупу и ћоше...

(Кивно, љолуљласно)

Мојега ће прашину да нађе... Знам и ја за јадац...

Звони љтелефон.

ДАНЕВ: *(Подиже слушалицу, врљи ручицу)*

– 'Ало!... 'Ало!... Овде Команда!... Да, команда!... Прокупље!... Чујеш ли, бре, мудо!... Прокупље!... Пропусти га Блаце!... 'Ало!... Куршумлиљо!... Говори!... Сачекај, Блаце!... Пропусти га, говедо!... Куршумлиљо... 'Ало!... Куршум те дабогда... Говори... *(Узима оловку и пише)*

Комите... Добро... Знам да ти није добро, но кажем да сам те разумео!... Код Блажева... Добро!... Војни- новић!... Тридесет мртвих... Добро... Наших?... Аус- тријанци!... И то ме забеле... Добро! Говори, Бла-

це!... Ало, Блаце!... Јави се... Чујем!... Редовно?...
 Није... Ко се то меша?!... Житни Поток... Саче-
 кај!... Прпа?!... Узнемирени... Па, шта сте очекива-
 ли?... Да!... Пренећу!... Помоћ?... И ви?...

(Телеграф ошкучава. Наћиње се ка њему и даље држећи слушалицу)

Чукај, чукај, сестре ти га чукнем!...

(У слушалицу)

Ма, не кажем теби, говедо!... Готово!

(Сјустии слушалицу)

Мамката да му, ко те измисли!...

(Прилази телеграфу, зледа шраку и записује у блок)

Блажев одлази у другу џростџорију.

Звони телефон.

ДАНЕВ: *(Врџи ручицу телефона. Подиже слушалицу)*
 'Ало!...Команда! Дубово, кажи... Кучићи сву ноћ
 лајали?!... Луд ли си море?!...Ко прошао?... Не
 знаш! Па, кој мој тамо радите?!... Моме, а?... Ако
 кажем Дарвингову, сви ћете да напипате Солунски
 фронт!
(Сјуштиа бесно слушалицу)

БЛАЖЕВ: *(Враћа се доносећи шољницу с кафом. Улаживачки)*
 – Ево турска кафица за најлепшег бугарског по-
 ручника!

ДАНЕВ: *(Као џреџећи)*
 Ако си је пресладио!...

БЛАЖЕВ: Ако не ваља ја ћу да је ... Нек ме отрује, ако...

ДАНЕВ: Море, попићеш ти македонску кафу...

БЛАЖЕВ: Немој тако, госпон поручниче. Имам жену и ситну
 децу...
(Сејшно)
 Три године их нисам...

ДАНЕВ: *(Као озбиљно)*
 – Па она више и нису ситна...

БЛАЖЕВ: Порасла су сигурно, али ја их памтим онакве какве
 сам их...
(Плачно)
 Кад овде видим такву дође ми да српску поми-
 лујем...

- ДАНЕВ: *(Као сїроџо)*
– Каква српска – наша, бре!
- БЛАЖЕВ: *(Шїреце се)*
Чија су нека су, и циганска да су, дечиња су...
(За себе)
Као да су моја...
- ДАНЕВ: *(Помирљиво)*
Шта ћеш, мој Блажев – рат је...
- БЛАЖЕВ: Не знаш ти каква је то жеља, мој господине... Млад си... Кад видим како овде такву децу... Срце ми се...
- Звони тїелефон.*
- ДАНЕВ: *(Узима слушалицу)*
– 'Ало!... Команда!... 'Ало... К – као; коњ! О – као; опрем добро! М – као; мамка ти! А, сад чујеш, а!?. Лесковац, пропусти Лебане!... Пропусти га, 'леб ти твој!... Слушам, Лебане!... И тамо комите?!... Добро, пренећу!...
(Пође да сїусїи слушалицу, али тїелефон оїейї звони. За себе) Шта мислиш, синко, само дупе уз фуруну да грејеш!
(У слушалицу)
Лесковац, кажи!... Стање редовно... Добро!...
(Сркне кафу)
Добра, ниси је...
- БЛАЖЕВ: *(Сїоји и чека)*
– Три године ти варим, па знам ...
- ДАНЕВ: *(Погледа га)*
– Кажи!
- БЛАЖЕВ: *(Колебљиво)*
– Овај... Како да ти кажем... Знаш...
- ДАНЕВ: Кажу слободно.
- БЛАЖЕВ: Ако хоће, господин поручник, да замоли пуковника да ми да неколико дана да тркнем дома да...
- ДАНЕВ: Изабрао си право време! Чујеш да се све узмувало. Бојим се да ћемо и ја и ти опет пушке да гаравимо... Ђути и трпи док смо у заветрини ...

Чује се долазак аушомобила, оїваране и зайваране враїа, кораци уз сїейенице.

Данев њружа Блажеву шољицу са неисџијеном кафом, ѡроверава и заџеже униформу.

Блажев односи шољицу у друџу ѡросџорију.

Данев, Дарвинџов и Рақоров.

Дарвинџов и Рақоров улазе на сцену.

ДАРВИНГОВ: *(Док улазе, видно расџоложени, не ѡрекида ѡричу)*
... Сретне он једну младицу па је приупита: снашке, знаш ли ти да рачунаш? Знам, како да не знам; рачуњам на прсти – каже она.

(Кроз смех)

А он ће: Е, онда, снашо, рачуњај да ћу вечерас да те онодим...

(Насџави да се смеје)

ДАНЕВ: *(Салуџирајући)*

– Господине пуковниче!...

РАКОРОВ: *(Смејући се)*

– Види ти шта је он знао!... Шта каже; Рачуњај снашо да ћу да те...

ДАРВИНГОВ: *(Наџло ѡрекида смех, набусиџо)*

Оставите формалности, поручниче! Колико пута сам Вам казао да ме тако не сачекујете?!

ДАНЕВ: *(Мирно)*

– Ја по пропису...

ДАРВИНГОВ: *(Рақорову, ѡказујући на Данева)*

– Кутинчева школа... Важно је да је све по пропису, а суштина...

(Одмахне руком)

Кутинчев се извуче, оде у пензију... Он бар неће бити поражени генерал...

РАКОРОВ: *(Изнанађено, ѡлуџласно – са сџреџњом)*

– Мислите да ћемо...

ДАРВИНГОВ: *(Седа за сџо, вади џабакеру, узима циџарету, луџка је о ѡклоџац џабакере и ѡриџљује. Као узџред, нехајно)*

– Запамти, синко; свака сила за време бива...

РАКОРОВ: Зар сумњае у нашу победу?

- ДАРВИНГОВ: Не сумњам. Видим. Упрегли смо се у кола да четверимо аустроугарским, немачким и турским надувеном, натрулим кљусинама... Попуцаће штранге...
- РАКОРОВ: *(Збуњено)*
– Ја... Зашто смо, онда, почињали?
- ДАРВИНГОВ: Због лова.
- РАКОРОВ: *(Гледа га збуњено)*
– Не разумем...
- ДАРВИНГОВ: *(Прејошенино)*
Рат ти је, господине мој, само замена за потиснути праисконски човеков нагон да лови. У досадашњим, садашњим и будућим временима ратом се добијало, добија се и добијаће се мање од вредности онога што се уложило, улаже и што ће се тек уложити у наоружање и све оно што је потребно да се туђе освоји и трајно задржи. Рат вам је, дакле, игра у којој је добитак увек мањи од улога... Људске животе ту не рачунам.
- ДАНЕВ: Како; не рачунате?
- ДАРВИНГОВ: *(Кроз смех)*
– И овако, и онако, човек је смртан...
(Филозофски)
Сви смо ми у истом, бољем, лонцу... Сад ловимо ми њих, сутра ће они нас... У рату су сви губитници...
- РАКОРОВ: Ја у такву рачуницу нисам убеђен... За сад смо у добитку.
- ДАРВИНГОВ: Тим ћете се, касније, више разочарати...
(Даневу)
Да чујем, шта се то ноћас “значајно” догодило на нашем сектору?
- ДАНЕВ: Господине пуковниче, прво телеграм: Пуковник Генчов јавља да је фелдмаршал фон Хинденбург телеграфисао да је положај на македонском фронту озбиљан и да се генерал фон Билов боји да ће због појаве разбојничких банди у Моравској области бити угрожена железничка веза са Бечом и Цариградом.
- ДАРВИНГОВ: Погрешна адреса, поручниче. О томе нека брину они у Нишу.

ДАНЕВ: Кажу да са ове територије групе притискају пругу...

ДАРВИНГОВ: *(Даневу)*

– Пишите, и то после пошаљите! Наслов знаш; Трт – мрт... Ваше Величанство може да увери како фелдмаршала Хинденбурга, тако и генерала фон Билова да ће железничке везе бити сачуване...

(Шаљиво)

Нека они доле с миром ратују...То задње не пиши... Ја то онако за свој ђеф... Даље...

ДАНЕВ: Телефонски извештаји су следећи: Код Сокобање појавила се банда коју предводи неки нови Хајдук Вељко...

ДАРВИНГОВ: *(Иронично)*

Их, то, бре, неки наш би да на наше пуца!

(Погледа у Рагорова и Данева)

Хајдук Вељко беше Блгарин, колико се сећам да смо у школи...

Данев слеже раменима.

РАКОРОВ: *(Тврдо)*

– Наш, наш...

ДАНЕВ: Лебане: Кукају да им се пошаље појачање. Кажу; у околини се појавио велики број комита...

ДАРВИНГОВ: Нека кукају. Могао бих да им пошаљем само Турке, и то оне кљакаве...

ДАНЕВ: Житни Поток: На Гајтану вођене цео дан борбе са бандом. Погинуо један наш и један њихов...

ДАРВИНГОВ: Значи; нерешено...

ДАНЕВ: Медвеђа: Колико сам разумео јер је веза била слаба, и тамо је био некакав џумбус...

ДАРВИНГОВ: Сигурно су се опет напили, па из страха пуцали...

ДАНЕВ: Сви јављају да се ускомешао народ, поготову после наредбе о регрутацији на територији Бугар – Мораве... А, да, Куршумлија: Вођена борба са бандом Косте Војиновића. Он се са трена Блажева пребацио на наш...

ДАРВИНГОВ: Ух, да му мамката!

РАКОРОВ: Тог момка треба озбиљно схватити. Швабе са њим муку муче већ годину дана. Заробљене и рањене не убија, а своје не оставља... Моји људи су пресрели једно његово писмо

(Вади $\bar{z}a$ из $\bar{c}e\bar{i}a$ и $\bar{c}i\bar{i}a$)

“Господину поручнику Генчову

Поштовани колега, пишем Вам у нади да ћете разумети моју намеру. Ја бугарски народ сматрам братским народом. Али какве супротности; док смо ми долазили у Вашу земљу да се братимимо и проливамо нашу драгоцену крв за вашу слободу и слободу Једрена, ви нас мучки нападосте у најтежим тренуцима за наш народ. Дођосте да нас начините вашим робовима.

Ја не палим као ви, не плачкам и не обесчашћујем, већ с пушком у руци браним свој народ од издајника, крвних непријатеља Аустријанаца и вас браће – небраће. Зато, маните се улудог посла да ме јурите и хватате јер ме никада нећете ухватити. А ако и погинем, у Србији ће бити доста Војиновића да освети мене и мој народ.

Примите поздрав

Коста Војиновић – Косовац”

(Показује писмо Дарвингову)

И печат са грбом има... Њега не смео потценити.

ДАНЕВ: Је ли то истина?...

ДАРВИНГОВ: Истина? Шта је то истина, господо? Оно што је за њега злочин, за нас је херојство. И обратно... Истина је да сад морамо ми да бијемо главу, да се по шумама акамо и јуримо га...

ДАНЕВ: Мислио сам оно; за Једрене?

ДАРВИНГОВ: Доказ да смо ми мудрији од Срба. Српским рукама смо вадили жар из огњишта...

ДАНЕВ: А част, херојство?...

(Полућласно, за себе)

Ми Србију без објаве рата...

ДАРВИНГОВ: *(Правећи се да $\bar{z}a$ није чуо, погледавши $\bar{z}a$ само)*
Херојство је, младићу мој, мудрост како сачувати своју главу и свој народ. Срби, какви су непро-

мишљени, и после свега што смо им урадили, сутра би нам опет помогли. Али, то је ствар српске глупости. Свеукупна њихова историја то доказује. Срби иду главом и кроз зид уместо да је савију и склоне у заветрину. Храброст није жртвовати се, па шта кошта, да кошта. Храброст је и отрпети кад се мора. А ми – умемо да вагамо. Умемо да станемо иза брега. Увек уз јачег и са јачим. А Срби? На десет марама једна мушка глава. Видесте ли у Србији белу мараму, свадбу неку? Е... Неће их скоро ни бити.

РАКОРОВ: Како су, изгледа, наумили, и неће... Извештаји мојим обавештајаца, а видим и ваши, говоре да се припрема устанак.

ДАРВИНГОВ: Ма, хајте, господине Раковор! Какав устанак? С којим снагама? Ма уплашили се ови наши да не заглаве на Македонском фронту, па кукају више него што ... Од комарца виде магарца...

РАКОРОВ: Треба предупредити – притиснути...

ДАРВИНГОВ: Притиснуто јаче, све више скаче. А кога и да притиснемо? Зар и овај народ није наш?

РАКОРОВ: Па сад... Колико сам ја упознат, а те податке имате и Ви, мало се људи, чак и уз стару границу декларирало као Бугари. Ако узмемо у обзир да су се многи из интереса... Онда...

ДАРВИНГОВ: Е, то је због погрешне политике оних из Софије! Ја сам на време упозоравао Команду Моравске области, господина генерала Кутинчева и Владу, да се све вредно у Бугар – Морави, учитељи, свештеници, народни прваци и други интелектуалци не убијају и не интернирају, да их треба привилегијама и политиком придобити за нашу власт како би они наше заблудело стадо вратили у бугарски тор. Не! Посећи главе па ће обезглављени народ сам... Послаше недоучене учитеље и попова, пијандуре и лопове да преобрате народ, а због таквих би се и сами Бугари одрекли Бугарске, а не... С народом, господо моја, треба као с девојком; полако и стрпљиво. Около наоколо, циле – миле. Обећаш јој све оно што жели да чује. Лажи – мажи, док не легне на руду...

- РАКОРОВ: *(Кроз смешак)*
– Море, кад је ја причепим уз зид... Што да молим и губим време...
- ДАРВИНГОВ: Тако је мислио и радио и Кутинчев, па сад; узмувао се народ! Сад Дарвингов да вади трње из ону ствар...
- РАКОРОВ: Не берите бригу, пуковниче! Клин ћемо клином...
Звони тїелефон
- ДАНЕВ: *(Одлази до сїола, їодиже слушалицу, врїи ручицу тїелефона)*
– 'Ало! ... Да... Поручник Данев... Разумем!
- ДАРВИНГОВ: *(Док Данев разгїовара. Раковову)*
– Можете слободно овај наш разговор да наведете у свом извештају Команди...
- РАКОРОВ: *(Изненађено)*
– Господине пуковниче!...
- ДАРВИНГОВ: Ма, не љутите се, човече!. Знам, нисам ни ја од јуче, то вам је посао...
- РАКОРОВ: *(Намрзїођено)*
– Мој обавештајни задатак, и мојих људи је да непријатеља...
- ДАНЕВ: *(Пришавши сїолу)*
– Господине пуковниче, из нишке Команде јављају да ће за који дан пуковник Протогеров доћи у инспекцију наше области!
- ДАРВИНГОВ: *(Раковову, као да није чуо Данева)*
– Слободно, рекох Вам. Шта може горе да ме снађе. Да ме пензионису – не исплати им се, још сам за погибију. Да ме затворе или стрељају – не могу, ипак сам ја некакав пуковник. Да ме пошаљу на фронт – то би ми била награда. Знаш, бар, да је непријатељ испред тебе. А овде... Ако почне, као што кажете да се спрема, са овим и оваквим снагама има мечку да родимо. Није тај Војиновић за бадава дошао на наш терен.
- РАКОРОВ: Заборавићу Ваше сумњичење, јер ћемо бити у истим говнима. Имам податак да је са Солунског фронта авионом пребачен неко у околини Мердара да води устанак. У народу се прича да је дошао сам

принц Ђорђе. Ја лично мислим да је то неко од виших српских официра...

ДАРВИНГОВ: Шта рече; долази Протогеров у инспекцију? Наздравље! Значи; и у Команди су се узмували...

(Ракову)

Ако народ верује да је дошао принц онда је то принц, ма ко да је... Ето, господо, на нас куке и мотике...

(Даневу)

Свим јединицама на терену пренеси наређење да се повећа будност и да се страже удвоје. Нека се свака активност против банди и одмазда сместа прекине! Одмах повући наредбу о регрутацији!

ДАНЕВ: Разумем!

(Одлази до телефона док се завеса сипушија)

 ДРУГИ ЧИН

Месїо догађања: Село Обилић

Време догађања: У свићанье једног јуїра фебруар 1917. год.

Сцена: Сеоска кућа моравског шїица с ћросїраним ћиремом до кога се сїиже уз неколико сїеїеника, ћа кроз враїа улази у ћросїорије. На ћирему је овећи сїо ћрекрен ћросїирком, а око њега неколико сїолица и клуїа. У ћозадини се види најкривена каїџа кроз коју се улази у дворшїиће. Са сїране се виде, више наслућују, ћомоћне зграде. Кад се завеса ћодигне, сцена је ћразна и ћолумрачна. Чују се ћласови који дочаравају сеоски амбијентї.

Драговић, Пећанац, Дрљевић и Домаћница.

Драговић у дубини сцене, излази из шїиале, долази до сїеїенишїа, засїане као да се колеба да ли да ћође уз њих.

Пећанац излази из куће на ћирем, ћроїегне се, сїоји неколико ћренуїака колебајући се да ли да седне или да сїе у дворшїиће.

Пали се ћеїролејка у кући и свейлом кроз ћрозор освейли ћирем и део на коме је Драговић.

- ПЕЋАНАЦ: (Видевши Драговиће)
– Помози Бог, Милутине!... А ти, баш, поранио?
- ДРАГОВИЋ: Бог ти помогао, војводо!... Сељачка навика... Стоку обићох, а право да ти кажем, и не држи ме сан...
- ПЕЋАНАЦ: Прави домаћин прво стоку намири, па потом о себи брине.
- ДРАГОВИЋ: Ја је гледам као и своју чељад... Без ње нема живота сељаку... А што, ти, не...
- ПЕЋАНАЦ: Ко рано рани...
- ДРАГОВИЋ: (Пењући се уз сїеїенице, шаливо)
– Тај има костобољу, или га тешке бриге море... Да те није пробудила ова моја? Од поноћи снове по кући и треска судовима...
- ПЕЋАНАЦ: Ма, не! Комитска навика; брзо заспи, рано устани и увек с једним отвореним оком спавај ако хоћеш да преживиш...

- ДРАГОВИЋ: Јес', вала...
(Пољздавши у вис)
Данас ће бити сунчан дан.
- ПЕЋАНАЦ: (Кроз уздах)
– За мене врелији од петровданског...
- ДРЉЕВИЋ: (Излазећи из куће)
– Добро Вам јутро!...
- ПЕЋАНАЦ: Јеси ли се одморио, момче?
- ДОМАЋИЦА: (Излази из куће носећи шестиију и убрус. Тихо)
– Добро јутро!...
- Један за дружим јој љрилазе. Она их редом љолива, ља одлази у кућу.*
- ПЕЋАНАЦ: (Док се умива)
– Само да овај дан...
- ДРЉЕВИЋ: Војиновића још нема?... Можда неће ни доћи...
- ПЕЋАНАЦ: (Док се убрусом брише)
– Ко, он да не дође?! Само га смрт може...
- ДРАГОВИЋ: (Док се умива)
– Дугачак му је и заплетен пут...
(Док се брише)
Да уђемо у кућу, још је хладњикаво...
(Накашље се значајно)
- ДОМАЋИЦА: (Из куће)
Сад ћу ја... Уђите ви...
- ПЕЋАНАЦ: (Седајући за сто)
– Овде ћемо, домаћице... Навикао сам напољу – хајдучки...
- ДРЉЕВИЋ: Од Копаоника довђе може свашта да му се ...
- ПЕЋАНАЦ: (Кроз смешак)
– Е, мој синак, прекаљен је он... Ко кроз Вукову обуку прође буди сигуран да тај...
- Домаћица се враћа носећи мали земљани чабрић, дрвену кашику, флашу с ракијом и чашу. Послужује их редом, ља се враћуи у кућу.*
- Свеиљо се љосијеено љојачава.*
- ПЕЋАНАЦ: (Изненађено)
– Мед и ракија!
(Шаливо)
Па ти си богат човек, Драговићу! Умеш добро да сакриваш, а?...

- ДРАГОВИЋ: Од Бугара је, вала, теже него до нас Срба. Ја некако успех једно буренце мученице, даће Бог, за дан кад ми се синови врате... Богу хвала, и овај дан ми је радостан...
- ПЕЋАНАЦ: Бојим се да си мало поранио с радовањем. Нас тек чекају патње и страдања.
- ДРАГОВИЋ: Вала, војводи, до сад смо свашта претурили преко главе, па ћемо и ово... Горе од овога не може да буде.
- ДРЉЕВИЋ: Може, може, чича!
(Гледајући у Пећанца, који клима љавом)
Ако се оне усијане главе данас не охладе, виђећеш да може...
- ДРАГОВИЋ: (Изненађено)
Ниси, војводи, и ти против устанка?
- ПЕЋАНАЦ: Бојим се, Милутине, да је ово све некако ... пребрзо...
(Исїија ракију)
Живели!
- ДРАГОВИЋ: (Невешїио ѓрикривајући незадовољсїиво, усїиаје и одлази)
– Служите се ви, док ја марву намирим...
- ДРЉЕВИЋ: (Кад Драговић одмакне)
– Како да их уразумимо?
- ПЕЋАНАЦ: Да сам успео да удаљим Радовића и Тошка Влаховића, било би много лакше. Овако...
- ДРЉЕВИЋ: Ако би Војиновића прво убједили... А ту је и онај луди поп Мита...
- ПЕЋАНАЦ: Ове наше могу и да разумем, али зашто ви из Црне Горе не ошадосте дома да тамо потпаљујете? До-несосте жар под нашу камару...
- ДРЉЕВИЋ: Ми смо лучу понијели на Солунски фронт, а како је ође већ тињало, ошадосмо нас десетак код нашијех што се из старине ође населило... Па гинули доље, јали ође, све једно је, вељоме...
- ПЕЋАНАЦ: Јес, вама, али мени није...

ДРАГОВИЋ: *(Враћа се. Док чисти одело од сена)*
 – Набубреле шљиве, само што не процветају. Бојим се, превариће их ово лепо фебруарско време па ће Марта да их обере...

Чује се шойош коња у доласку. Сјају. Крајике команде. Гласови и кораци ка сцени. Јујро сунчано.

Исиџи, Војиновић и Бајчић.

ПЕЋАНАЦ: *(Усијаје и иде у сусрет Војиновићу и Бајчићу који улазе кроз каишију на сцену. Грлећи се са Војиновићем)*

– Стиже ли, имењаче?! Добро нам дошао!

ВОЈИНОВИЋ: Нисмо, ваљда окаснили? Добра ти срећа, Драговићу!

БАЈЧИЋ: *(Смоџа засијаву коју носи. Поздрављајући се са свима)*

– Јесте ли ради гостима?

(Односи засијаву, уљављује коље под надсиреницицу према њако да се види њекси исјисан на њој “Слобода или смрт”)

ДРАГОВИЋ: Ко се оваквим делијама не би обрадовао!

БАЈЧИЋ: Где су остали?

ПЕЋАНАЦ: Пун је Обилић четовођа. Данима са свих страна долазе. Само смо вас чекали, па да...

ДРЉЕВИЋ: Како сте путовали?

ПЕЋАНАЦ: *(Шаљиво)*

– Како? Зна се; хајдучки...

ВОЈИНОВИЋ: Не тако, Пећанац! Војиновић није хајдук ни ајдучки харамбаша. Са својим одредом идем слободно Србијом! Јес’ да нас вијају Швабе и Бугари, али ми увек стигнемо тамо где смо наумили. Од Блажева па доведе, кроз сва села кроз која смо прошли, дигли смо све живо на ноге... Горња Топоница, Прекадин, Влахово, Речица, Коњарник, Дубово...

ПЕЋАНАЦ: *(Нервозно)*

– Прикочи мало, имењаче! Знамо и ми локалну географију!

(Прекорно)

Добро си урадио! Ти, то, пре одлуке...

- ВОЈОНОВИЋ: Ма, какве одлуке, човече! Народ је већ одлучио. Ми само треба да га поведемо!
- ПЕЋАНАЦ: *(Помирљиво)*
– Много си ми плаховит, војводо. Журиш. Размисли пре него што секиром замахнеш...
- БАЈЧИЋ: Чули сте за бугарску наредбу о регрутацији. Срби да служе бугарску војску?! О, Боже, имали те!...
- ПЕЋАНАЦ: Знам, чуо сам...
- ВОЈИНОВИЋ: А ми мирно да гледамо како одведе наше људе да пуцају у своје очеве, синове, браћу. Па то ни жене не би дозволиле...
(Помирљиво)
А ти ме кориш...
- ПЕЋАНАЦ: Опрости ако сам те... Не знам ни сам шта је мудро... Размишљам...
- ВОЈИНОВИЋ: Ја знам! Досад су они тражили и вијали мене, а од сад ћу ја њих. Тако би и војвода Вук да је овде...
- ДРАГОВИЋ: Дођите, децо моја, седите да као људи за срећно виђење...
(Показује на флашу с ракијом.)
- ВОЈИНОВИЋ: Хвала ти, домаћине, али није време за седење и чашћавање, но да деламо ... Даће бог да у слободи и миру...
(Пећанцу)
Хоћемо ли, имењаче?
- ПЕЋАНАЦ: Де, де, не жури, момче.
(Шаливо)
Причекаће нас наш метак...
- БАЈЧИЋ: *(Пећанцу)*
– Има ли наде да наши ускоро крену одоздо?...
- ВОЈИНОВИЋ: *(Нервозно)*
Кажем ти да су кренули! Јуче сам чуо њихове топове...
- ПЕЋАНАЦ: Грувају они у твојој глави. Солун није овде преко чуке...
- ВОЈИНОВИЋ: *(Убеђено)*
– Са Пасјаче су се јасно чули...

- ПЕЋАНАЦ: Ма, људи моји, ви не можете ни да замислите како тај фронт изгледа! То су километарски ровови, траншеи, жице, утврђени бункери... Толико много војске са обе стране да ће само уз тешко наоружање и много мртвих моћи да се пробије. Оно, наши војници једва чекају да јурну, али се савезницима баш много не жури...
- ВОЈИНОВИЋ: Пре ће бити да је и нашој Команди ударило у главу солунско сунце...
- ПЕЋАНАЦ: Грешиш, Војиновићу. Команда чини све да убрза, али...
- БАЈЧИЋ: Зар доле нико не чује писку деце, лелек жена и стараца? Све вредно нам Бугари узеше! Језик наш, ношњу нашу, имена српска забранише. Још само душе да нам...
- ПЕЋАНАЦ: Окупација, пријатељи моји, ни једном народу није добро донела...
- ВОЈИНОВИЋ: Ово није окупација! Ово је уништавање свега српскога. И Швабе су окупатори, али они знају да ће се овде одржати годину, две, десет... Да се, разумемо, нису ни они милосрдни, али Бугари мисле да је ово њихово одувек и заувек...
- ПЕЋАНАЦ: Турке смо трпели до прве прилике. Зато још постојимо...
- ВОЈИНОВИЋ: Постојимо, кажеш?! Расцепкани, потурчени, покатоличени, а сад би и Бугари да постанемо! Е, неће мајци, док је Војиновића и његове луде главе!...
- ПЕЋАНАЦ: *(Увређено)*
– Има више нас који о Србији и српству мисле. Ниси једини...
(Остџалима, ѿомирљиво)
Прођите кроз село и окупите четовође!... Ми ћемо обићи мој одред и још неке послове успут да посвршавамо!
- Бајчић узима засџаву, и са остџалима оде са сцене.*
- ПЕЋАНАЦ: *(Показујући џлавоу ка Бачићу)*
Овај твој, изгледа никуд не мрда без ваше заставе?
- ВОЈИНОВИЋ: Мило му је да је носи, иначе је заставник и мој заменик Јанићије Димић.

- ПЕЋАНАЦ: *(Застїане)*
– Јанићије, Станкин брат?... Је ли она још са тобом?
Војиновић клима пошїврдно глaвом.
- ПЕЋАНАЦ: Па, ти, ниси...
(Очински)
Ниси при здравој памети, човече!
Војиновић га погледa ушїино.
- ПЕЋАНАЦ: Зашто дозвољаваш да се и она ломата са вама?... Венчајте се, направи јој дете, па је склони негде на сигурно. Сачувај бар њену главу, ако на своју не мислиш.
- ВОЈИНОВИЋ: А где то да је склоним? Које је то сигурно место у Србији? Оца ми, мајку и мале братиће Швабе држе у затвору. Шта би тек њој учинили!?!...
- ПЕЋАНАЦ: Да је пребацимо у Арнаутско. Имам тамо пријатеље. Пазиће је као своју. Послушај ме; човек без порода као да није ни живео...
- ВОЈИНОВИЋ: Она жели да је уз мене. Шта ја ту могу...
- ПЕЋАНАЦ: Можеш, можеш! Кад можеш оволико људи да убедиш и водиш, можеш и једно женско.
- ВОЈИНОВИЋ: *(Осмехнуто)*
Волим да је уз мене...
- ПЕЋАНАЦ: Жена, бар, сад има толико...
- ВОЈИНОВИЋ: Бојим се да ме ниси разумео, човече.
- ПЕЋАНАЦ: *(Гледа га дуго)*
– Грешиш, грешиш...
- ВОЈИНОВИЋ: Ђаво би га знао...
(Гледа га подозриво)
Друго си, ти, хтео да ми...
- ПЕЋАНАЦ: Добро си наслутио... Мало пре, поменуо си Војина Поповића – Војводу Вука...
- ВОЈИНОВИЋ: Па? Његов сам ђак...
- ПЕЋАНАЦ: Изгледа, не знаш да га је прогутала помрчина...
- ВОЈИНОВИЋ: *(Зайањено)*
– Вука?!... Мог Вука?!... Не шали се, човече.
- ПЕЋАНАЦ: Са таквим вестима се нико не шали...
- ВОЈИНОВИЋ: Кад? Како, бре? Ко?

- ПЕЋАНАЦ: Толико знам. Нема га – разумеш...
- ВОЈИНОВИЋ: *(Скида кају и њогнуио дуго ћуши. Полузласно. Сумњичаво)*
– Тврдиш да те је наша влада послала.
- ПЕЋАНАЦ: Не влада. Врховна команда. Мислим да влада и не зна да сам у Србији.
- ВОЈИНОВИЋ: А краљ?
- ПЕЋАНАЦ: Александар, можда. Имају они сад веће бриге. Да рашчисте с онима који би “Испод сабље” да пропуштају у Србију.
- ВОЈИНОВИЋ: “Испод сабље”?!
ПЕЋАНАЦ: Зато што... Као војник и ратник, ваљда си се уверио да има и оних неспособних и кукавица који доносе крупне, погрешне, одлуке због којих хиљаде пострадају... И друге ствари су у игри... Политика...
- ВОЈИНОВИЋ: А, Апис?... А, остали? Они ли би да испод сабље...
- ПЕЋАНАЦ: Бојим се да је и са њима до сада свршено. Доле је права хајка на Црнорукце...
- ВОЈИНОВИЋ: То не може да буде! То... Они су Карађорђевиће вратили на престо!... Какву ми ујдурму потураш, Пећанац?!
- ПЕЋАНАЦ: Само истину. Свашта се доле шушкало. Ни Карађорђевићи им, изгледа, нису по мери. Разочарали их, па су заговарали републику...
(Сејно)
Многи официри ће платити...
- ВОЈИНОВИЋ: Зашто ми то ниси казао кад смо се први пут срели? Кушаш ме сад, а?
- ПЕЋАНАЦ: Чему провокација? Чекао сам праву прилику. О томе мораш ћутати, јер ко зна, може то на големо да се изроди.
- ВОЈИНОВИЋ: Немам ја чега да се бојим. Моје делање је часно и за добро народа. Овако би сваки частан српски официр...
- ПЕЋАНАЦ: И Црнорукци су мислили да раде за народно добро. Све се у име и за добро народа ради, а шта је народу добро – то га нико и не пита...

- ВОЈИНОВИЋ: Е, па, Миловановићу, ми смо се окупили да народ питамо! Народну жељу ћемо...
- ПЕЋАНАЦ: Народ жели прво да преживи. Само живом човеку су доступне и остале жеље...
- ВОЈИНОВИЋ: Има, ваљда, нешто вредније од голог живота?!
- ПЕЋАНАЦ: *(Иронично)*
Слобода, част... Е, мој пријатељу, ко изгуби сина – изгубио је све. Џабе му и слобода и држава. Џабе му цео свет...
- ВОЈИНОВИЋ: Изненађујеш ме, Пећанац!... Мислио сам да си ти...
(Зайићано)
Комита, четнички војвода... А оно...
- ПЕЋАНАЦ: Реалиста, реалиста, мој Војиновићу! Да си ти видео оно што су моје очи, и да имаш моје године и ти би овако. Чекај, саслушај ме, па после суди!... Четрдесет хиљада још нерегрутованих младића од шеснаест – седамнаест година смо повели са собом. Знаш ли колико ће се у Србију вратити. Дај Боже, четвртина. Да ти не говорим о лешевима војника којима смо пут преко албанских гудура обележили. Да ти не казујем о онима који су данима чекали савезничке бродове, ишли пешице обалом од једне до друге луке газећи своје умрле саборце... Више нам је људи умрло чекајући помоћ савезника него што је изгинуло бранећи Србију... Сами смо, мој пријатељу, и овде не очекуј ничију помоћ...
- ВОЈИНОВИЋ: И то си ми, онда прећутао. С којом намером ми сад причаш о томе?
- ПЕЋАНАЦ: Да размислиш. Да ме подржиш данас на збору... Олакшај ми да извршим задатак...
- Војиновић њође неколико корака.*
- ПЕЋАНАЦ: *(Сусишжући ња)*
Још нешто. Јуче смо два четника осудили на смрт. Опљачкали кафеџију у Косанчићу. Све је доказано, а и признали су. Моји ће их сад стрелјати, па да будемо тамо...
- ВОЈИНОВИЋ: *(Док одлазе са сцене)*
Е, вале, и нека си. И ја чистим све оне који народну муку користе. Мучно ми је, али се мора.

Домаћица и Станка.

ДОМАЋИЦА: *(Кад сви оду, излази из куће и са сивола склања донејо)*

– О, Боже свети, шта се ово на нас свалило.

(Док улази у кућу)

Какво нам још зло и помор спремаш, Господе!...

Станка улази у двористије, њрилази кући и подижући се на њрстије покушава да погледа кроз њрозор.

ДОМАЋИЦА: *(Излази из куће на њрем. Види Станку)*

– Кога тражиш, момче?

СТАНКА: *(Кроз мешак)*

– Гледам... Звиркам...

ДОМАЋИЦА: Ма, видим ја, несам ћорава... Џаба се пропињеш... Нема никога... Отидоше... Сама сам сас Бога и бриђе...

СТАНКА: Ми смо, мајко, за бриге створене...

ДОМАЋИЦА: *(Изненађено)*

– Створене?... Која си, па, ти? За кога звераш кроз пемдер?

СТАНКА: Хтела сам да га ... Дан је, мајко... Само да га погледам...

(Види да је Домаћица гледа збуњено)

И ја сам женско... Станка сам, само сам овако мушки обучена. Топлије је и практичније...

ДОМАЋИЦА: *(Збуњено)*

– Женско?... Леле!... Леле, леле... Видим ја да има нећи ђавол у тебе!... Е, ћерко, ћерко... Која те мука накара да се сас мушки...

СТАНКА: Онај ђаво који све нас, у свим временима, чини женама, мајко...

ДОМАЋИЦА: Оно јес' – ђаволетина!... А оног ли убавога тражиш?...

СТАНКА: Војиновића...

ДОМАЋИЦА: Отиде сас Пећанца, божем, страже да обиђу...

(Као набусијо)

А за какво ће ти?

СТАНКА: Само да га видим... Ноћу му очи тама скрива...

- ДОМАЋИЦА: А што си му ти?
- СТАНКА: *(Слежући раменима)*
– Живим уз њега...
- ДОМАЋИЦА: *(Сумњичаво)*
– Жена ли си му?
- СТАНКА: *(Враџоластиво)*
– Па, сад... Женско сам...
- ДОМАЋИЦА: *(Сумњичаво)*
– Леле, леле, невенчана ли?
- СТАНКА: Љубав ме моја венчала...
- ДОМАЋИЦА: Леле, грешно дете! Неси се... А живиш с њега... Бошке, Бошке... Греота је...
- СТАНКА: Зар је љубав грех?
- ДОМАЋИЦА: *(Замишљено)*
– Па, и неје... Само... А он, бегенише ли те, ћеро?
- СТАНКА: Верујем. Очи његове ми казују...
- ДОМАЋИЦА: Мани ти, дете, мушке очи. Очи мушке су лжжовке. Уснице му гледај. Уснице не могу да лжжу. Кад неко лжже у крај усне остане му лжжа и трепери како лис... Зато у њи гледај, не веруј на очи. Од мушко гледања за час стомак кжко квасац на-расте...
- СТАНКА: Нисам ја те среће, мајко...
- ДОМАЋИЦА: *(Крсићећи се)*
– Куку, куку луда ли си мори! Невенчана, а... Бошке, Бошке...
- СТАНКА: Венчана или невенчана на исто му дође...
- ДОМАЋИЦА: *(Помало набусииво)*
– А ти га таг гледај у очи!...
(Гледа је дуго)
Гладна си, мори?...
(Себи прекорно)
Јок, неси... Ај' уђи у кујну да ...
- СТАНКА: *(Пење се уз стипенице и седа за сто)*
Хвала ти, мајко! Журим... Хтела сам само да га видим...

- ДОМАЋИЦА: *(Иде за својим мислима, полужласно)*
– А убав је, Бог га не убил... Украсил га како икону
... И мене дртој мерак да га погледам...
(Гласно)
А од кад си сас њега?...
- СТАНКА: Брат и ја од Илиндана, а мајка од ономад...
- ДОМАЋИЦА: *(Запањено)*
– Ти, брат и мајка ти! Леле, па тој, бре, цела кујна.
Што и татка, барем, не приборасте...
- СТАНКА: Он је доле, ако је преживео...
- ДОМАЋИЦА: Као и моји синови!... Душу си немам...
(Крсићећи се)
Бошке, Бошке, чувај нам ги, Бошке!
- СТАНКА: И да су овде исто би страховала, нано. Зар нам већ
нису ископани гробови...
- ДОМАЋИЦА: *(Пљуцка себи у недра. Прекорно)*
– Ђути, језик прегризна!
(Више за себе)
Били би ми пред очи...
- СТАНКА: Зато волим да га гледам...
(Усћаје)
Идем... Љутиће се ако ме у одред не затекне...
- ДОМАЋИЦА: Седи још лечка. Да си повревимо. Остани... Ђу му
вревим да ми треба помоћ у кујну... Мушки сас
мушки, а ја... Сама сас црни мисли...
- СТАНКА: *(Силазећи низ сћејенице)*
– За љубав коју примамо, Бог нас, мајко, кажњава
двоструким страхом...
- ДОМАЋИЦА: *(Идући за њом)*
Имамо овде и попа. Могал би да ве привенча...
- СТАНКА: *(Кроз враголасћи смех)*
– Смрт ће нас сигурно венчати...
- ДОМАЋИЦА: *(Пљуцкајући око себе)*
Куку, куку, ћерко, немој несрећу да окаш!...
- СТАНКА: Осећам. Знам... Опрости, нано...

- ДОМАЋИЦА: Стани!
(Вади из кецеље јабуку и даје јој)
Узми, Станће... Узми, сине и нек ти се срећа вздан
радује...
- СТАНКА: (Љубећи јој руку)
– Хвала, мајко!
(Трчи ка кайији и са сцене)
- ДОМАЋИЦА: (Нервозно брише руке о кецељу, крси се зледајући
за њом)
– Е, лудо младо... Све је у Божје руће...
(Чује се џуичани џлошун. Полузласно, крсићећи се)
Бошке, Бошке... Имали те, Бошке?...
(Улази у кућу)

Драговић и Домаћица.

Драговић улази чим Сїанка изађе, њење се уз сїеїенике.

- ДОМАЋИЦА: (Излази из куће. Срећу се на џрему)
– Ти ли си па? Чу кораца, па помисли да се она
врнула...
- ДРАГОВИЋ: (Крсићећи се)
– Стрељаше оне јаднике...
- ДОМАЋИЦА: Дошла само да га види... Пропиња се...
- ДРАГОВИЋ: Ко дошао? Кога да гледа? Шта причаш, жено?
- ДОМАЋИЦА: Оно девојче Станка... Оточ си отиде... Куку мене,
кога су стрељали?
- ДРАГОВИЋ: Михајла и Тиосава.
- ДОМАЋИЦА: Зар је мало што нас Бугари убивају, па и сами да се
требимо... Зашто неси клекал пред Пећанца да им
опрости... Домаћин си му...
- ДРАГОВИЋ: Преклињао сам га, али бадава. За пример, каже...
Ако ћемо право и заслужили су...
- ДОМАЋИЦА: Убаво девојче... Салте, нагрдиле ју дреје...
- ДРАГОВИЋ: Ја те, жено, ништа не разумем. Које, чије девојче?
- ДОМАЋИЦА: Па, Војиновићево... Јадни Михајло и Тиосав! Црне
им маћке данаске... С'лте што со отиде. Мора да си
ју срел...

- ДРАГОВИЋ: *(Одмахује руком)*
 Ма ти си скроз... Спремај ручак... Као за славу.
- ДОМАЋИЦА: Леле, куда нас ли ће, па, сви...
- ДРАГОВИЋ: Десетак...
- ДОМАЋИЦА: *(Забринуто)*
 Шта јадна да сварим?... Десет?!... Два певца... Ком-
 пир... Брашно сам си просејала... Воду да си до-
 несем... Дрва... Могла је Станка да ми помогне...
(Прекорно)
 Ти само; спреми жено...
(Улази у кућу)
- Драговић улази за њом и доноси клуџу и размешта око сивола
 сиволице.*
- ДОМАЋИЦА: *(Излази из куће. Носи нож и овећу шерџу. Прола-
 зећи крај Драговића)*
 Могал би да га наговориш да се венчају!
(Идући дворништем излази са сцене)
 Димитрија би то очас...
- ДРАГОВИЋ: *(Гледа збуњено за њом)*
 – Причај ти, само причај...

Драговић, Пећанац и Војиновић.

- Пећанац и Војиновић улазе, погнутих глава, замишљено, њењу се на
 њрем и седају за сиво. Свако је са својим мислима. Пећанац се
 лактовима ослања о сиво држећи длановима погнутију главу.*
- ДРАГОВИЋ: *(Хода нервозно њремом, заустии нешто да каже, ња
 се њредомисли. Улази и излази у кућу њокушавајући
 нечим да се њосли)*
 – Шта ћеш... Ђаво их узео под своје...
- ПЕЋАНАЦ: *(Полућласно)*
 Мучно... Ипак су Срби...
- ВОЈИНОВИЋ: Срби, Несрби...
- ПЕЋАНАЦ: *(Као да се њравда)*
 – Инструкција Врховне команде...
- ВОЈИНОВИЋ: Пусту сад Врховну команду...
- ПЕЋАНАЦ: Лако је рећи; пусти! Сутра ће неко морати рачуне
 да јој поднесе...

ВОЈИНОВИЋ: О томе ти мисли. Ја га или нећу моћи, или нећу морати подносити...

Исїи, Дрљевић, Милинко, Тошко и Јован.

Улазе бучно на сцену.

ВОЈИНОВИЋ: *(Обрадовано)*

– А, ево и браће Црногораца!
(Полази им у сусрећ)

ДРЉЕВИЋ: *(Предсїавља их Војиновићу)*

– Професор Тошко Влаховић, Милинко Влаховић
– студент... Професор Јован Радовић!

Војиновић се са сваким љуби.

Пећанац их дочекује на шїрему и само им климне главом.

ВОЈИНОВИЋ: Добро нам дошли, браћо!

ТОШКО: *(Шаливо)*

– А ми се, вељоме, ка што нама Црногорцима и приличи, успавали...

ВОЈИНОВИЋ: Није, него сте буднији од многих наших...

Исїи, Бајчић и Мишїа.

Бајчић и Мишїа улазе у шїренушїку док се ови на шїрему шїоздрављају.

МИТА: *(У манишїји. Пењући се уз сїеиенице, весео и бучан као да је мало шїришишї)*

– Још само да смо свираче повели – права светковина!

(Присушїнима)

Помоз Бог, браћо! На добро се јунаци окупили!
(Са свима се шїрли и љуби)

ПЕЋАНАЦ: Дуго се нисмо видели попе! Богати, где си досад?

МИТА: Овде, онде – туда, свуда! Управо се Милинко и ја враћамо из Медвеће. Мало се око одреда замајак, па...

Бајчић сїавља засїаву на исїшо местїо на коме је била шїре.

ПЕЋАНАЦ: Из Медвеће? ... Који вас ветар тамо однесе?

МИТА: Ишли, брате, на прасетину, јањетину и друге манце!...

Сви га љледају га с неверицом.

ПЕЋАНАЦ: Шалиш се, попе?

МИТА: Јок, брате! И бугарски командант у Медвеђи мислио је да се шалим кад сам му ономад поручио да спреми печење за мој одред...

ВОЈИНОВИЋ: *(Осмехнућо)*
– Тако си му поручио? И?

МИТА: Нема ту – и! Елем, построји Милинко наш комитски одред у двојне редове, ја на челу, Милинко у комплетној официрско униформи, са стране командује, и у сред бела дана умарширасмо у Медвеђу!

ТОШКО: А, Бугари?

МИТА: Бугари, велиш? Удрвенили се кжо сеоске младе! Гледају и трепћу као сојка на југовину. Народ полудео од радости.

БАЈЧИЋ: Промарширасте Медвеђом?

МИТА: Промарширали, велиш? Јок, море. Лепо смо ручали и вечерали код кмета који је с Бугарима шуровао...

ПЕЋАНАЦ: *(Иронично с неверицом)*
– А Бугари све то мирно гледали?

МИТА: Ма, јок, брате! Вечерали и они са нама. Њихов наредник, весела му мајка, чак нам је и здравицу држао...

ПЕЋАНАЦ: Сад си га, попе, баш пресолио!

МИТА: “Дај Боже, да се све ово брзо сврши и да свако жив оде својој кући. Нека вам је срећна работа, браћо” Тако наредник нама. Милинко и цео одред ми је сведок.

Сви се смеку.

МИЛИНКО: *(Кроз смех)*
– Тако је богами било од речи до речи...

ДОМАЋИЦА: *(Дошла кад је Миџа њочео да љовори, држећи у руци два заклана љевца слуша га, ља кад је заврши, одлазећи у кућу. Пролазећи крај Драђовића, љоказујући љлавом на Миџу.)*
– Вревил ли си му за венчање?

Драговић је љледа зачуђено и руком дочарава да је скренула с ума.

*Двориштин се постојено јуни природошлицама док Мића прича.
Неки носе засијаве.*

ВОЈИНОВИЋ: *(Кад се смех ујишиа)*

– Браћо, колико видим, окупили смо се, па да почнемо!

(Пећанцу)

– Хоћеш ли, војводо.

ПЕЋАНАЦ: *(Устијане, сачека да се жамор ујишиа)*

– Браћо!... Јунаци! Окупили смо се да се договоримо шта и како у овој ситуацији да предуземо. До сада је свако, на своју руку, формирао комитске, односно, четничке одреде, делујући онако како је мислио да је најпааметније. Мене је Врховна команда наше војске у Солуну послала са следећим задатком и наређењем: Да у пределу Топлице, Пусте реке и Мораве формирам тајне четничке организације које ће диверзантске акције започети када наша војска ослободи добар део Македоније и приђе довољно близу да јој будемо од помоћи. Међутим, кад дођох ја видех да већ постоје одреди и да су неки, на жалост, започели борбене акције...

МИТА: Јес' требало је тебе да чекамо...

ПЕЋАНАЦ: *(Пољледа га, накашље се и насјави мирно)*

– Те акције су, додуше, дизале народу морал, али су окупатору открили организацију. На сваку четничку акцију, за одмазду, палили су села, стрељали нејужан народ и интернирали радно способне људе...

ГЛАС

ИЗ ГОМИЛЕ: *(Изазивајући комешање и нејодовање)*

Тако је!

ПЕЋАНАЦ: *(Кад се комешање сјишиа)*

– Зато предлагем да распустимо одреде и притајимо се док не дође право време за устанак!...

БАЈЧИЋ: Ово од тебе нисам очекивао...

МИТА: Иза великих говора скривају се велике обмане!

Чује се нејодовање у маси.

- ПЕЋАНАЦ: *(Смирује их њокрејџом руку)*
– Браћо! Чуј те ме!... Одреди ће постојати, само биће у илегалу!
- МИТА: Бугарима ћемо запушити уши и очи замазати, као што ти покушаваш да нама... Ма иди, бре...
- ГЛАСОВИ
ИЗ МАСЕ: Нећемо!
Издаја!
Превара!
Луд ли си, море!
- МИТА: Ти, Пећанцу, не само да не схваташ ситуацију, него си и саботер! Дошао си да гасиш!...
(Хвајџајући се за њишиџољ)
Ма, тебе треба!...
- ТОШКО: Шта је ово, Војиновићу?!
- МИЛИНКО: *(Хвајџајући џа за руку)*
– Стани, бре, Попе! Немој одмах за риволвер. Нијесмо све чули...
(Пећанцу)
Говори слободно, чоче!
- ПЕЋАНАЦ: *(Мирно)*
– Луд мора да јесам кад сам се прихватио овог задатка, али кукавица и саботер нисам. Разумем ваше негодовање, али треба ставити на кантар. На једну страну наредбу Команде и разлоге да се устанак још не диже, а на другу, ситуацију на терену и нужду да се терору одупремо. Па која страна претегне...
- ГЛАСОВИ
ИЗ МАСЕ: Тако је!
Устанак!
Да чујемо!
Започели смо већ!
- ПЕЋАНАЦ: *(Смирује масу)*
– Ја, тако, браћо!... А ти, Димитрије Димитријевићу, размисли добро пре него што се за пиштољ хваташ. Ниси једини који цевку имаш!
- ТОШКО: О грдне ли бесједе! Та нијесмо се ми чак из Црне Горе доведе ломатали да би ође ка женетине сићеле. Могли смо, образа ми, то и у нашој Морачи!

ГЛАСОВИ

ИЗ МАСЕ: Тако је!
Нисмо вас ни звали!
Браћо, браћа су нам!
Живели браћа Црногорци!

ВОЈИНОВИЋ: *(Смирује масу)*
– Ја бих да свакога саслушамо!

ГЛАС

ИЗ МАСЕ: Тако је!

ДРЉЕВИЋ: Браћо, сви знамо какво је расположење у народу.
Али, народ вам је као слама, очас упалиш, али
тешко угасиш!
(Даје знак Пећанцу)

ПЕЋАНАЦ: Браћо, ставите на кантар...

МИТА: Ма, какав кантар, какви бакрачи! Дижимо народ и
готово!...

ПЕЋАНАЦ: Не рипај одмах, Димитрије!... Браћо, и ја видим да
се народ узбунио. Нешто од муке, а нешто што сте
га и ви потпалили...

БАЈЧИЋ: Неко је морао да га заштити!

ПЕЋАНАЦ: Без лутње, браћо!
(Мирно)
Каква је то заштита кад због неколико убијених
бугарских војника они стрељају стотину наших.
Каква је то рачуница?

ГЛАС

ИЗ МАСЕ: Тако је!

ПЕЋАНАЦ: Слаби смо сад. Оружје никакво а помоћи ни од
куда. Око нас су две велике але. Попиће нас у чаши
воде...

МИТА: Оружје имамо колико нам треба да од Бугара
отмемо још!

ГЛАСОВИ

ИЗ МАСЕ: Тако је!
Живео Димитрије!
Ћутите, бре!

ВОЈИНОВИЋ: Браћо!... Срби!... Овај наш скуп је судбоносан као
скуп српских великаша хиљаду три стотина осам-
десет девете године у Крушевцу! И ми морамо да се
боримо за спас и опстанак српства и наше вере! За

слободу и мир! И онда је, браћо било Обилића и Бранковиће! Ми сад доносимо судбоносну одлуку да ли ће се у Србији рађати само Обилићи! Одлуку доносимо у Обилићу! Запамтите, браћо, у месту Обилићу! Да није било Обилића, не би било овог места, не би било ни нас!...

МИТА:

(Гледајући у Пећанца)

Море има и потомака Бранковића!...

ВОЈИНОВИЋ:

(Погледа га њрекорно)

– Нема и не сме да има Бранковића!... Ја сам одавно устао, устаните, браћо, и ви!

ГЛАСОВИ

ИЗ МАСЕ:

Устанак!... Устанак!... Устанак!...

ВОЈИНОВИЋ:

(Заошција их све њољледом, ња га заусијави на Пећанцу)

– Јесмо ли сви за устанак?

СВИ:

Устанак!... Устанак!...

Сви!... Сви!...

ВОЈИНОВИЋ:

Хвала вам, Браћо и срећан нам почетак!

Одушевљење и њонеки њуцањ, маше се заусијавама.

ПЕЋАНАЦ:

(Шири руке и смирује их)

– Браћо!... Људи!... Чуј те ме, браћо!...

(Кад се утишају)

Ако сте сви за устанак, онда сам и ја!...

ГЛАС

ИЗ МАСЕ:

(Полуљласно)

– Овај за час промени капу...

МИТА:

(Полуљласно)

Коју год да метне, глава је иста...

ПЕЋАНАЦ:

(Ојейи смирује масу)

– Браћо, ако овако мора да буде, а сви мислите да мора, онда нам ваља да се што боље организујемо!... Предлажем да формирамо Устанички комитет који ће одредити област и правац дејства сваког одреда и координирати њихове акције! Мој предлог је да то буду: Коста Војиновић, Јован Радовић, Тошко и Милинко Влаховић и ја! Слажете ли се?!

СВИ:

Слажемо!...

Нека буду!...

Тако је!...

ПЕЋАНАЦ: Предлажем да одмах пошаљемо курире у све крајеве да народу објаве да је устанак почео!... Комитет ће одмах заседати! Састанак је завршен.
(Пође у кућу, позвавши руком остале чланове комитетца који пођу за њим)

ВОЈИНОВИЋ: *(Дрљевићу)*
– Пођи и ти, да водиш записник!

Делегати се разилазе.

МИТА: *(Док последњи одлази са сцене, полугласно)*
– Ово, бре, нико из нашег краја није члан тог Комитета. Све сами Црногорци и Косовари...

Светло се прижушује, њали се њепролејка у кући из које се нејасно чују гласови.

Светло се постепено њојачава до свињања. Чује се њојој коња у доласку. Стиаје код катије.

Драговић излази из куће, силази низ степенике.

КУРИР: *(Пошрчкујући прилази му. Задихано)*
– 'Бро јутро!... Војиновића тражим!...

ДРАГОВИЋ: У соби је. Још заседају. Ако је хитно, да га зовнем!

ВОЈИНОВИЋ: *(Излази на терем. Прођежући се)*
– Ух, угушише ме зидови... Које добро, соколе!

КУРИР: Војводи, борбе у Топлици!... Народ се листом... Куршумлија само што није пала!...

ВОЈИНОВИЋ: Машала! Радосне вести ми донесе, соколе! Јеси ли срео мој одред?

КУРИР: Ко би га знао кога сам све сретао у овој ноћи... Бирао сам пречице да што пре...

ВОЈИНОВИЋ: Добро, добро, соколе! Одмори, презалогаци нешто док се ја спремим!
(Остали излазе на терем чувши разговор)
Господо, радосне вести!... Подигла се Топлица!... Гори, Топлица!...

ПЕЋАНАЦ: *(Полугласно, Милинку)*
– Кад пре, мајку му...
(Гласно)
Ако пламти Топлица, не гори нам кров над главом.

МИЛИНКО: *(Прођежући се уморно)*
– Још су дуге ноћи...

ВОЈИНОВИЋ: *(Бајчићу)*
– Дај да потпишем одлуке, спакуј све наше, па да кренемо!

БАЈЧИЋ: *(Радосно)*
Разумем!
(Одлази у собу)

ПЕЋАНАЦ: Не жури, имењаче. Сваког чека његов метак...

ВОЈИНОВИЋ: Зар да без мене Куршумлију...

БАЈЧИЋ: *(Док њрилази сџолу чииа)*
“Централни устанички комитет дана 22. фебруара 1917. године доноси

ПРОГЛАС

Јунаци! У име Његовог величанства краља Србије и наше драге отаџбине позивамо вас на општи устанак”...

ВОЈИНОВИЋ: *(Несџрџиво узевши му ѓа из руке)*
– Знамо га напамет! Да сви потпишемо па га разашаљите свим општинама!...
(Поџџисује ѓа)

ПЕЋАНАЦ: *(Поџџисујући ѓа)*
– А подела реона и области дејства сваког одреда?

ВОЈИНОВИЋ: Журим! Немам време да се мајем. Ја свој реон знам; Бугари и Швабе! А ви одаберите своје...
(Бајчићу)
Идемо, соколе!

БАЈЧИЋ: *(Узима засџаву и џоздравивши војнички силази низ сџејенице)*
Господо, до виђења у слободној Србији!...

ВОЈИНОВИЋ: *(Рукује се с Драџовићем)*
– Хвала на гостопримству, домаћине! И не замери...
(Осџале џоздравља војничким џоздравом и одлази)

Пећанац заусџи да нешиџо каже, џа се џредомисли, окрене се и уђе у кућу.

Осџали сџоје још неколико џренуџака.

ЈОВАН: Идемо и ми! Време је да пушке почну да пишу...

ДРАГОВИЋ: *(Осџоје сам на џрему, ѓледајући за њима)*
– Одоше...
(Крсџећи се)
Сретно им било...

Завеса

ТРЕЋИ ЧИН

Сцена: Као у првом чину, само је додај један војнички кревет.

Слика прва

Дарвингов, Данев и Блажев.

Блажев сиражари крај сјејеница.

ДАРВИНГОВ: *(Шета њо просјорији нервозно љушећи, руке за леђима. Даневу, који седи за столом крај шелефона)*

– Значи, господин поручник не зна шта је то брњица. Па, да... Ја сам заборавио да сте Ви “Господин”... Да Вам објасним, поручниче; брњица је метална алка која се свињи провлачи кроз њушку да не би рила земљу!...

ДАНЕВ: Покушавам да замислим, али... Телефон и даље ћути.

ДАРВИНГОВ: Сельаци за то користе бакарну жицу до које, углавном, сад долазе тако што секу наше телефонске жице! То Вам је веза између брњице и телефона. Због брњица немате везу са Куршумлијом!

ДАНЕВ: Бојим се, господине пуковниче да је разлог озбиљније природе...

ДАРВИНГОВ: Ма, хајде! Послаће они из Куршумлије десетину да повежу жице, успут ће стрелјати неколико њих којима жица за брњице више вреди од сопствене главе, и телефон ће опет зазвонити...

ДАНЕВ: Зар Вас не забрињавају онолике ватре по свим висовима око Прокупља. Сву ноћ су свиткале...

ДАРВИНГОВ: Ваше тотално непознавање овог *(Благо иронично)* нашег народа је забрињавајуће! Мораћу да Вас пошаљем на терен како бисте га боље упознали. Срби имају један пагански обичај кога су и ови наши прихватили. Једном годишње, у ово време, у сутон пале ватре по брдима. Машале, или, Оратке, не бих тачно знао како их зову. Знао да је то нешто у вези са бувама и младим невестама...

- ДАНЕВ: *(Благо цинично)*
– Признајем да Србе не познајем у смислу у којем их Ви познајете. Али ја бих пре рекао да ове ватре нешто друго показују.
- БЛАЖЕВ: *(Куца, и одмах улази.)*
– Господине поручниче, писмо за господина пуковника!
(Даје му писмо и остане да чека)
- ДАНЕВ: *(Узима га и доноси Дарвингову)*
– За Вас...
- ДАРВИНГОВ: *(Ошвара га и чини у себи. Блажеву)*
– Ко ти је ово дао?!
- БЛАЖЕВ: Господине пуковниче, једна госпођа ми га тутну у руке и оде...
- ДАРВИНГОВ: *(Бесно)*
– Што је ниси задржао, будало?!
- БЛАЖЕВ: *(Уилашено)*
– Нисам смео... Мислио сам да је нека Ваша женска...
- ДАРВИНГОВ: *(Бесно. Блажеву)*
– Напоље!...
- Данев се с најором уздржава да се не насмеје.*
Блажев журно излази.
- ДАРВИНГОВ: *(Љутишио)*
– И овакви да нас обезбеђују?! Бомбу да му је дала, он би је овде донео!...
(Смирено)
Није смешно, поручниче...
(Даје му писмо)
Читајте!
- ДАНЕВ: *(Узима лист њаира и гласно чини)*
“Да не би узалуд гинули ваши и наши људи, господине Дарвингов, предајте нам град! Опкољени сте! Поручник српске војске Владимир Пребиловац.”
- ДАРВИНГОВ: Још један подржавалац Војиновића!... Ха... Да му предам Прокупље...
- ДАНЕВ: Ја бих ово писмо озбиљно схватио... Оне ватре од синоћ нису гореле због бува...

ДАРВИНГОВ: Плаше мечку решетом! Е, мој поручниче, да смо се ми сваке шуше бојали, зар би били овде? Слабо Ви познајете историју и обичаје овог нашег одрођеног народа. Проучите, посматрајте, може Вам затребати... Нигде у Бугарској не можете на једном месту да видите толико лепих, танковитих, тополастих мома и жена. Гледајте, само, њихов ход; поносно уздигнуте главе и погледе којима вас без страха и стида гледају право у очи. Нису као оне наше; “аршин дуге, два широке”. Треба се овдашњим девојкама женити ако желимо да нам потомство крене у висину... Ех, што нисам нешто млађи!

ДАНЕВ: Ја сам мислио да је то због тога што овде има Црногораца и Херцеговаца...

ДАРВИНГОВ: Па нисте Ви баш таква незналица како сам...
(Иронично)
Запазили сте их, а?. Добро је и то за почетак...
(Озлашава се телефоном.)

ДАНЕВ: (Врћи ручицу. Диге слушалицу)
– ’Ало!... ’Ало!... Да!... Прокупље! Прокупље Куршумлијо!... Ко?!... Који Дрљевић?!... Слушам!... Поручник Данев, господине!... Пуковник Дарвингов? ... Ту је!...
(Дарвингову, државним гласом)
За Вас, господине пуковниче!

ДАРВИНГОВ: (Прилазећи столицу)
Јесам ли ти рекао да ће повезати линију!...
(Узима слушалицу)
Пуковник Дарвингов!... Ко?... Који, какав Дрљевић?... Чујеш ти, пијана будало, не играј се главом!... Како?... Србин?!... Кога да чујем?... Војиновића?... Да... Час ми је, господине Војиновићу, а биће ми већа да Вас!... Неће моћи!... Мораћете гаће да окрвавите!... Зато су војници... Нека гину!... Није узалуд!... Уместо беле заставе, биће ми задовољство, да Вашу кожу на Хисар истакнем!... Прекину...
(Спушта слушалицу. Бесно)
Мамката српска да му!... Не зна он ко је Дарвингов!
(Шета нервозно. Смирено)
Овај, како је луд стварно ће ударити на варош...
Зови Ниш!

ДАНЕВ: *(Док врти ручицу телефона)*
 – Заузели Куршумлију... Рекох ја... 'Ало!... 'Ало!...
(Иронично)
 Бојим се да и сељацима око Ниша треба жица за брњице... Ћути...

ДАРВИНГОВ: *(Погледа га бесно)*
 – Врти!... Само ти, врти!...
(Прилази карти и љомно је сјудира)
 Нема?... И телеграф је нем?... Добро. Напишите заповест да се истурена одељења ојачају са по још једним митраљезом на свим положајима око града!... После пробајте да дозовете Ниш! Никома ни речи да је Куршумлија пала! Ја ћу да прошетам центром, да виде да их се не бојимо...
(Излази)

Блажев издравља војнички кад крај њега прође Дарвингов.

Данев куца на машини.

Светла се прижушују. Ноћ.

Данев и Блажев.

ДАНЕВ: *(У љолумраку шети по соби. Приђе прозору и загледа се у ноћ. Са свих страна чује се љуцњава. Ослушкује. Врти ручицу телефона)*
 – 'Ало!... 'Ало, Нише!...
(Још неколико тренуњака врти, ља пресјане. Пали љејролејку, Нагвири на врати.)
 Ту ли си, братко?

БЛАЖЕВ: *(Иза сцене)*
 – Ту сам, ту сам, господине!

ДАНЕВ: *(Враћа се назад и љеј прилази прозору. Иронично)*
 – Оратке... Буве и невесте... Пагански обичаји... Е, мој Буздоване!... Брњице ће нам Срби...

Чују се српске љрубе које дају знак за напад. Пушчана, митраљеска вайра и бомбе. Измешани бојни љоклици "Ура" и "Уре".

БЛАЖЕВ: *(Уљлашено уљрчава на сцену)*
 – Шта је ово, госпон поручниче?

ДАНЕВ: *(Више за себе)*
 – Почело је...

- БЛАЖЕВ: *(Ућлашено)*
– Леле, леле, па ће да се гине...
- ДАНЕВ: Опет ће кланица да буде...
- БЛАЖЕВ: ’Ај да бегаме, поручниче!
- ДАНЕВ: *(Ошћиро)*
Ћути, бре, немој да те!...
(За себе више)
Куда?
- БЛАЖЕВ: У касарну... У гомилу се лакше... Касно.
Светло се појачава а поућњава се постојено поприближава.
Данев и Блажев поприлазе прозору.
- БЛАЖЕВ: Луд народ! Изашао на улицу...
(Баи војничких цокула у порку)
Бегају наши... Ајде, поручниче и ми... Пуцају из кућа! ... Камењем их деца... Леле, леле лудо ће да изгину!
- ДАНЕВ: *(Ошћивара прозор, узима му поушку и нишани)*
- БЛАЖЕВ: *(Повлачи га с прозора. Пушка оћали у соби)*
– Луд ли си, синко!?
- ДАНЕВ: *(Гледа га заћањено, хваћиа се за пошћићољ. И ућери га у њега)*
- БЛАЖЕВ: *(Ућлашено)*
– Немој, господине! Зар да се сами убијамо?
- ДАНЕВ: На прозор!... Пуцај!...
- БЛАЖЕВ: *(Прилазећи невољно прозору)*
– Шта може једна пушка и пиштољ. Само да их позовемо, да нас бадава... Где ти је Дарвингов?... Склонио дупе у гомилу... Сви бегају, предају се, главе си чувају, а ти да... Слушај ти, старца, синко. На ненаоружаног човека се не пуца.
- Склања се с прозора, ошћавља поушку на кревети, поприлази Даневу и скида му оћасач с пошћићољем и њега сћавља на кревети.*
- ДАНЕВ: *(Гледа га као хићноћисан)*
Чује се радосно клицање.
- БЛАЖЕВ: А кад здраво размислиш, којег татка овде тражимо...

ГЛАСОВИ

ИЗА СЦЕНЕ: Предајте се, Бугари!

Спреми бомбе, Дрљевићу!

Предајте се!

БЛАЖЕВ: Предајемо се! ... Не пуцајте, браћо!... Предајемо се!

Данев пође ка кревету.

БЛАЖЕВ: *(Ухвайи га за рукав и снажно повуче ка себи. Кроз зубе)*

– Не будали!... Дигни, сине, руке!...

Дигне и своје. Ситоје на сред собе један насјрам другога подигнутих руку.

Бајчић и Дрљевић улазе с ућереним љушкама сјремни да љуцају.

БАЈЧИЋ: *(Иронично)*

– Тако, тако, браћо!

(Показујући љушком на друга враћа)

А тамо?!...

БЛАЖЕВ: Нема никога, господине. Сви су побегли...

ДРЉЕВИЋ: *(Погледа ка кревету)*

– Нека спусте руке. Видиш да су се усрали...

БЛАЖЕВ: Унередио сам се од стра, господине... Глава се лако не даје...

БАЈЧИЋ: Своје би да сачувате, а српске скидате!

БЛАЖЕВ: Сачувај Боже!... Ми... ја сам само пред врата... Натерали нас, као стоку...

БАЈЧИЋ: *(Даневу)*

– А Ви?

ДАНЕВ: *(Салућирајући)*

– Поручник Данев, официр за везу при Команди...

ДРЉЕВИЋ: О, колега, па то сам јуче имао част да са Вама разговарам!

ДАНЕВ: Ви сте војвода Војиновић?

ДРЉЕВИЋ: *(Салућирајући)*

Ја сам официр српске, црногорске, а надам се, ускоро, и југословенске војске. Поручник Милан Дрљевић!

БАЈЧИЋ: Заставник, Радомир Бајчић!... Војводу ћете, још данас, имати част да упознате...

Пуцњава нагло пресїаје. Чују се одушевљени поклици. Маса айлаудира. Песма: “Ој, Србијо, мајко мила” Усклици: “Живели!” “Живела Србија!” “Живеле војводе!”...

Сви прилазе прозорима и гледају.

- БАЈЧИЋ: Ово народ поздравља Војиновића и Пећанца!
 БЛАЖЕВ: Леле, коњи им се не виде од цвећа и пешкира!
 ДАНЕВ: Који је Војиновић?
 БАЈЧИЋ: Онај лево!
 (Погледа га па се насмеје)
 Види ти њега...

Изненада митраљески рафал и пушчана паљба.

Данев повлачи Блажева у угао собе.

- БАЈЧИЋ: Убише дечака, мајку им бугарску!... И жену...
 (Окреће се ка Блажеву, рејетира шишиољ)
 Нећете туђе главе, а?!...
 БЛАЖЕВ: (Сїане испред Данева)
 То они из Начелства од стра пуцају!...
 ДРЉЕВИЋ: (Хваїа Бајчића за руку)
 – Остави то! Живи нам требају...
 БАЈЧИЋ: (Даневу)
 Где вам је Дарвингов?!
 ДАНЕВ: Није ми познато.
 БЛАЖЕВ: Не зна поручник, господине!... Он само врти телефон... Ја сам видео да је побегао у Начелство... Јадни војници би се, као ми, предали, али главоње...
 ДРЉЕВИЋ: Предаће се као беле лале, кад наши бомбаши почну да раде...
 (Блажеву, узевши оружје с кревета)
 Седи ту мирно!
 (Узима сїолицу и седа, покаже на дружу и мигом даје знак Даневу да седне)

Данев седа.

- ДРЉЕВИЋ: (Вади свеску из шорбице)
 Поручнике, прво опште генералије, а после ћемо о детаљима Ваше активности...

Бајчић ошвара ормане и вади докуменїацију.

Свейла се пригушују.

Слика друга

Дан. На сцени су Дрљевић, Бајчић, Пећанац и Војиновић.

Бајчић седи за столом и нешто записује у свеску.

ДРЉЕВИЋ: *(Седи крај телефона који почиње да звони. Врши ручицу, подиже слушалицу)*
 – Хало!... Хало!... Прокупље овђе!... Дрљевић! Ко?
 ... Лебане!... Зар већ! Тридесет мртвих и педесет заробљених Бугара!... Машала!... Шта, Влаховић јавио да је ослобођен и Житни Поток!... Алал вера, чоче!... Не. Блаце остављамо за крај, да засладимо!... Наступају ка Морави!... Хало!... Ко се то меша!?... До Александра су стигли!... Поп Мита опседа Љесковац?... Луд ли је?!... Нема стрпљења да чека помоћ!... Кажи му!... Хало...
(Врши ручицу)
 ... Хало!... Ође Прокупље!... Хало!...
(Ка Војиновићу)
 Чули сте!?

ВОЈИНОВИЋ: *(Прилази карти)*
 – Шири се, шири се... Треба прочешљати и очистити ослобођено... Кад дођемо до Мораве пренећемо дејства преко Блаца на Крушевац и Шумадију...

Пећанац лежи обучен на кревету. Силом се накашље.

ВОЈИНОВИЋ: *(Погледа га, окрене се и оде до њорозора. Озарено)*
 – Сав народ је на улицама... На свакој кући застава...

ДРЉЕВИЋ: Слави народ побједу!

ПЕЋАНАЦ: *(Намрљођено)*
 Бојим се да нема разлога за толико народно и ваше радовање...

ВОЈИНОВИЋ: Како то мислиш; нема? Зар ти, човече не видиш како лако ослобађамо део по део?!...

ПЕЋАНАЦ: То ме и плаши...

ВОЈИНОВИЋ: *(Осмехнуто)*
 Ти се, изгледа, увек нечега, или некога, плашиш!

- ПЕЋАНАЦ: Мене не води срце, већ разум! Ово је само почетни успех јер су Бугари затечени и неприпремљени...
- БАЈЧИЋ: То треба максимално искористити!
- ВОЈИНОВИЋ: Ко ће планинску бујицу зауставити?...
- ПЕЋАНАЦ: *(Придиже се и ослања на лактове)*
Ми, ми, Војиновићу! Питаш ли се шта ће бити кад бујица, сад силна, дотече у равницу и разлије се? Опашће јој снага, разумете...
- ВОЈИНОВИЋ: *(Забезекнуто)*
– Колико сам разумео, ти би да прекинемо дејства?!
О, Боже, чујеш ли Ти ово?!
- ПЕЋАНАЦ: У оваквим работама Бог је слабо поуздање. Не рачунај много на Њега...
- ВОЈИНОВИЋ: Рачунам на народ и његову снагу.
- ПЕЋАНАЦ: *(Седа)*
Хајде, имењаче, да мирно и трезвено сагледамо чињенице. Ово што смо напали и заробили и није нека војска. То су трећепозивци и немотивисани људи. Шта ће бити кад са фронта доведу искусне и прекаљене борце? Кад усагласе дејства с Аустријанцима и Арнаутима? Сад делујемо бројчано великом снагом на релативно малом простору. А што већу територију ослободимо, то ћемо се више ширити, разуђивати и слабити...
- ВОЈИНОВИЋ: Расте нам народна војска...
- ПЕЋАНАЦ: *(Иронично)*
Расте, расте...
(Мирно)
Није снага само у њеном броју. Увежбаност и дисциплина је слаба. Сад некако координирамо акције, али кад загусти... Неће се Бугари тако лако одрећи Бугар – Мораве коју су већ укњижили на свој конто. За њу ће морати да се бори читава српска армија...
- ВОЈИНОВИЋ: *(Иронично)*
– А ми, да чекамо док она приђе?!...
(Занесено)
Кренули су. Ја чујем њине топове...

- ПЕЋАНАЦ: Питаш ли се, имењаче, како то да их само ти чујеш?... Још ће много воде Топлицом протећи док... Него, да ми прикочимо док је још време. Да се с борцима притајимо у планинама...
- ВОЈИНОВИЋ: *(Провокајивно мирно)*
– А народ да препустимо бугарској ками?
- ПЕЋАНАЦ: Смислио сам једно лукавство. Саслушај ме прво, па после... Нека се народ разиђе кућама, а ми да виђеније људе одведемо и затворимо у Начелство...
- ВОЈИНОВИЋ: *(Збуњено)*
– Не разумем... Зашто...
- ПЕЋАНАЦ: У томе је суштина! Наши људи ће моткама ударати и лупати по напуњеним сламарицама, а ови има да кукају и деру се као да њих бијемо! После, нека леже кући и јадикују како су их комите силом натерале да се дигну против Бугара. Тако народ неће да страда...
- ВОЈИНОВИЋ: *(Гледа га дugo испијивачки. Запањено)*
– Косто Миловановићу, прво сам помислио да се шалиш. Жао ми је што овде нема више људи да чује твоју велику “мудрост” То ни пас с маслом не би прогутао!
- ПЕЋАНАЦ: Али...Ја...
- ВОЈИНОВИЋ: *(Бесно)*
– Нема никаквог, али! Ко си ти, бре, да вољу народну спречаваш?!... Ко?! И сам Краљ да је на твом месту, рекао бих му да је кукавица! Упамти; народна је јача и од краљеве! Схвати то, док те нисам...
(Хваћа се за шишиољ)
- ДРЉЕВИЋ
и БАЈЧИЋ: *(Скачу и стијају између њих)*
– Аман, шта вам је, људи!
- ВОЈИНОВИЋ: *(Смирено)*
Ако нећеш са нама, иди! Води своје људе и радите како мислите да је најбоље. Ми идемо напред, па докле стигнемо.
(Преићећи)
Ко год нам се испречи на путу – зна се...

- ПЕЋАНАЦ: *(Помирљиво)*
– Нисам жело да се свађамо. Поготову не сад...
- ВОЈИНОВИЋ: *(Разложно)*
– Видео си; за устанак су били сви...
- ПЕЋАНАЦ: *(Уз уздах)*
– Видео сам, али видим и преко брега... Нека...
(Помирљиво)
Идем ја са својим одредом да обезбедим границу према Арнаутима и ако могу да их придобијем за нашу ствар...
(Полазећи, Дрљевићу)
Ти остани овде за везу!
(Одлазећи шири немоћно руке)
Много си ми тесан у груди, имењаче...
- ВОЈИНОВИЋ: Чусте ли га, људи?!...
- БАЈЧИЋ: У страху су велике очи!
- ВОЈИНОВИЋ: Није то страх. Има ту нечег другог...
- БАЈЧИЋ: Он би и да стисне, и да прдне... Што га Мита не...
- ДРЉЕВИЋ: Може бит, ако се усере...
- ВОЈИНОВИЋ: Како су збринуту бугарски рањеници?
- БАЈЧИЋ: Жене су формирале две болнице и у њима су смештени и наши и бугарски рањеници...
- ДРЉЕВИЋ: Питам се, војводо, уме ли ови наш народ да мрзи ка што може да трпи?
- ВОЈИНОВИЋ: Мржња изједа онога ко мрзи...
- ДРЉЕВИЋ: Знам, чоче, али... До јуче су их Бугари убијали, силовали, пљачкали и у ропство одводили овај народ, а чим су постали заробљеници, народ навалио, не да им се свети, него да помогне да се преврати рањеници, нахране заробљени и мртви сахране.
- ВОЈИНОВИЋ: Вечан је онај народ који уме да прашта... Немоћном увек треба помоћи, мој Дрљевићу!

Исїи и Курир.

- КУРИР: *(Улази задихан, њоздравља и предаје листї харїїје Дрљевићу)*
– Из Житног Потока...

ДРЉЕВИЋ: *(Чии̑а)*
 “Житни Поток и околина ослобођени! Сто мртвих Бугара и педесет заробљених. Заробљен командир Аризанов и један лекар”...

ВОЈИНОВИЋ: *(Куриру)*
 – Баш лекар?

КУРИР: Кажу...

ВОЈИНОВИЋ: *(Бајчићу)*
 – Бајчићу, пиши: Наређујем да лекара одмах пошаљете у Прокупље! Овде имамо на стотину бугарских и наших рањеника!
(За себе)
 Ваљда је до сад обрадио њихове... Дај да потпишем!

Бајчић заврши с куцањем, додаје Војиновићу на њо̑и̑и̑с.

ВОЈИНОВИЋ: *(Поши̑о њо̑и̑и̑ше, Куриру)*
 Носи и похитај, молим те!

Курир узима наредбу и одлази.

ВОЈИНОВИЋ: *(Бајчићу)*
 – Пиши: Господину Протогерову, команданту бугарске Војне инспекције Моравске области у Нишу.

БАЈЧИЋ: *(Почне да куца, ња њрес̑и̑ане, ѓледа ѓа збуњено)*
 – Ви то... озбиљно?

ВОЈИНОВИЋ: *(Као да ѓа је њречуо, нас̑и̑ави)*
 – Господине, како је наша храбра војска, у жељи да свом народу донесе слободу, ослободила Куршумлију, Прокупље и сва околна места где је у тим борбама, нажалост, има пуно рањених бугарских војника, и то доста тешко, а биће их сигурно још у даљим борбама, то тражим од Вас да одмах, у име хуманости, пошаљете у Прокупље два хирурга, инструменте и потребан санитетски материјал како би могли да пруже неопходну помоћ Вашим рањеницима. За безбедност и слободу кретања, и да се могу, по обављеном послу, вратити у Ниш. Гарантује Вам својом официрском чашћу војвода Коста Војиновић – Косовац. У Прокупљу, двадесет осмог фебруара 1917. године...

Бајчић журно куца вр̑и̑ећи ѓлавом сумњичаво.

ВОЈИНОВИЋ: Друго писмо: исти наслов!... Захтевам да се заустави зостављање невиног народа и да имате на уму да ја само у Прокупљу имам преко осам стотина Ваших војника и цивила са којима поступамо човечно. Потсећам Вас да и ми знамо клати и убијати, али то није достојно човека. Како су ослобођени Лебане, Медвеђа, Власотинце, а надам се, ускоро, и Лесковац, то предлажем да поведемо преговоре о примирју под условом да сву ослобођену територију од леве обале Мораве па до старе турске границе, признате за самосталну Српску државу. Уверавам Вас да уколико не прихватите наше захтеве, ето нас код Вас у Ниш... Донеси да потпишем!

ДРЉЕВИЋ: Богуми, боље да му то писмо лично однесемо...

ВОЈИНОВИЋ: *(Бајчићу)*
Напиши и пропуснице за оног овде заробљеног бугарског поручника и његовог војника...

БАЈЧИЋ: Данева?...

ВОЈИНОВИЋ: Ви знате који су...
(Бајчићу)
Додај: Наређење свим борцима и командирима на које наиђу да им омогуће, као парламентарцима, да несметано прођу кроз наше линије.
(Дрљевићу)
Доведите поручника и дајте му писма. Са мношћом ће до Александровца, а даље ће – како им Бог да...

ДРЉЕВИЋ: *(Долази до излазних врати)*
– Јопен ти, чича?!... Река сам ти да чекаш!...

ВОЈИНОВИЋ: Дрљевићу!?!...

ДРЉЕВИЋ: *(Полуокренуи у оквиру врати)*
– Досади... Два дана чека и тражи да га баш Ви...

ВОЈИНОВИЋ: Пусту га... Нека уђе...

Исїи и Русїа.

ДРЉЕВИЋ: Уђи, стари!
(Сачека да уђе, ња изађе са сцене)

- РИСТА: *(Улази, држи каиу у руци и нервозно је ѓужва)*
– Помози Бог, јунаци!
(Прилази Војиновићу с намером да му руку пољуби)
- ВОЈИНОВИЋ: *(Повлачећи руку к себи)*
– Немој, старино, ред је да ја теби руку пољубим...
- РИСТА: Благо мајци која те родила!
- ВОЈИНОВИЋ: Кажи, оче, шта те мучи?
- РИСТА: *(Осврћући се нелагодно)*
Стид ме је, синко да... А опет... Мора се, мука ме тера...
- ВОЈИНОВИЋ: *(Осмехујући му се ѓојло)*
– Кажи слободно, ако могу да помогнем, ја ћу...
- РИСТА: Ја не би... Али, она моја навалила; иди, па иди!... Размислим, можда је жена у праву. И Жена некад паметно предложи... Па, ето дођо да тражим... Оно, није ред да док други гину да тражим да пустиш мог Јована...
- ВОЈИНОВИЋ: *(Без осмеха)*
– Аха...
- РИСТА: *(Крсићећи се)*
– Стојан је још на Церу, Бог душу да му прости... Душан на Колубари... Ђорђија оде доле са војском... Не знам да ли је... Хоћу Јована да...
- БАЈЧИЋ: *(Иронично)*
– Сачуваш.
- РИСТА: *(Погледа ѓа изнађено – увређено)*
– Јок, дете!
(Војиновићу)
Само добри Бог може... Људи су ту слаби...
(Ка Бајчићу)
'Оћу, сине, да га оженим. Све она моја удесила. Девојче му нашла... Само Јована да...
(Војиновићу)
Пусти га на неколико дана да свадбу направимо... црне нам свадбе на овакво време... Него, адет да учинимо. Па нек се после врене па, шта му благи Бог одреди... Унука да имам, да нам се име не затре...
- ВОЈИНОВИЋ: Одакле си, стари? У којој је чети?

- РИСТА: У Твојој! Јован Лакетић из Дегрмена... Тек му је шеснаест година...
- ВОЈИНОВИЋ: Шеснаест?! Ја сам, богами мислио да ми је врсник. Онаква момчина, а само шеснаест!... Храбар ти је син, оцо!...
- РИСТА: Нико се од Лакетића никад није обрукао. Неће ни он. Пусти га, војводи. Рат неће да траје дан, два... Све ће мој Јован да надокнади, гарантујем...
- ВОЈИНОВИЋ: *(Бајчићу)*
Напиши објаву за Јована. Десет дана осуства.
(Ристии)
И нека вам је са срећом!
- РИСТА: *(Обрадовано)*
– Ама, чуо сам ја да си ти човечан!... Дођите да ми украсите сватове...
- ВОЈИНОВИЋ: *(Осмехнуто)*
– И хоћу, ако будем у близини... Сачекај напољу док ти објаву не напише!
- РИСТА: *(Излазећи)*
Хвала ви до неба!... Хвала где чуо и не чуо!...
- БАЈЧИЋ: Што ти је наш сељак! Само о наследницима мисли... Пола Србије се уочи ратова за два дана поженило и поудавало...
- ВОЈИНОВИЋ: Да није тако, још би нас мање било...

Истии и Станка.

Чују се кораци и куцање на врати.

- СТАНКА: *(Улази ужурбано)*
– О, хвалим те, Боже!... Бојала сам се да ниси отишао...
- ВОЈИНОВИЋ: *(Као љутији)*
– Оставила си рањенике!?
- СТАНКА: Има ко о њима да брине... Организовала сам... Коста, Ја... Хтела сам...

- БАЈЧИЋ: *(Устџајући)*
– Објаву Лакетићу да дам и да видим колику су штету бугарски аероплани јуче направили...
(Одлази са сцене)
- ВОЈИНОВИЋ: Кажи.
- СТАНКА: Данима те не виђам... Стално си у трку...
- ВОЈИНОВИЋ: Тако мора. Морам све да надгледам, усагласим... Пећанац ми измиче, одмаже ми... А и ти...
- СТАНКА: *(Прилазећи му)*
– Коста, не мучи ме више...
(Плачно)
Не могу... Не могу...
- ВОЈИНОВИЋ: Мораш!
- СТАНКА: Зашто ме тераш од себе?
- ВОЈИНОВИЋ: Не терам те... Тако треба. Због нас, разумеш...
- СТАНКА: Мислиш да ћеш ме тако сачувати?
- ВОЈИНОВИЋ: Морам да верујем...
- СТАНКА: Вараш се, драгане мој.
- ВОЈИНОВИЋ: *(Набусићо)*
– Коста!...
(Помирљиво)
Само; Коста...
- СТАНКА: Добро; Коста!... Од метка желиш да ме сачуваш? Као да метак намењен теби није и мој... За кога ме чуваш?
- ВОЈИНОВИЋ: Од себе, за себе...
- СТАНКА: Не разумем...
- ВОЈИНОВИЋ: Ја морам први на куршум и нож. Ти не мораш и нећу да... Схвати, хоћу да живим у теби и кроз тебе...
- СТАНКА: У мени си.
- ВОЈИНОВИЋ: Знам. Зато и хоћу да те сачувам.
- СТАНКА: Гресиш, Коста! Кад нисам уз тебе – као да не живим. Мртва сам...
(Увајћи ња за руке)
Кад сам пошла теби, казала сам: Куда он, ту и ја.

ВОЈИНОВИЋ: Била си до сад, више не може! До сад смо имали среће...

СТАНКА: Бог и наша љубав су нас чували. Хоћу као и до сад; све да делимо!... И смрт, ако мора! Не можеш то да ми одузмеш. Ако ме отераш – ја ћу за тобом...

ВОЈИНОВИЋ: Погинућеш уз мене...

СТАНКА: И док падам, до земље ћу се најивети!

ВОЈИНОВИЋ: *(Закопчава јој дугме на каиуши)*
– Хладно је, закопчај се!...

Исїи и Дрљевић.

ДРЉЕВИЋ: *(Слободно улази)*
– Опростите... Ја, ка' у своју кућу...

ВОЈИНОВИЋ: *(Шаливо видећи ља збуњено)*
– Ово је слободна територија, Дрљевићу!

ДРЉЕВИЋ: Довео сам парламентарце!... Пратња и коњи спремни чекају...

ВОЈИНОВИЋ: Идем...
(Сїанки)
А ти...
(Одмахне немоћно руком. Дрљевићу)
Ако се Пећанац јави, његова наређења добро проучите, па ако су у складу с нашим задацима – извршите. Јасно?!
(Полази са сцене)

ДРЉЕВИЋ: Јасно, војводо!
Сїанка сїоји на сред просїорије и безгласно миче уснама. Пође ка врайима.

Свеїла се на країко пригушују, ња се њојачају.

Дрљевић и Пећанац.

Пећанац седи за сїолом и држи се шакама за главу, чесїа његова њоза.

ДРЉЕВИЋ: *(Сїоји крај прозора леђима окренуї Пећанцу. Окрене се ка њему)*
– Зашто не прилегнете, војводо? Уморни сте видим...

ПЕЋАНАЦ: *(Полуљасно)*
 Као пас...
(Гласније)
 Никад ми није било јасно зашто људи тако кажу. Логичније је оно; уморан сам као мрав!... Данима скоро да нисам силазио с коња... Покушао сам с Арнаутима, али мрка капа... После од Медвеђе, Лебана, Власотинца, Лесковца до Дољевца... Цео фронт сам... Војиновић и Бајчић?...

ДРЉЕВИЋ: *(Озарено)*
 – Швабе су из Блага саћерали у Расину!... Кад су чули да Војиновићев одред наступа, разбежали се као манастирске мачке... Вучкови и Јеротијеви настављају да их гоне ка Крушевцу...

ПЕЋАНАЦ: Војиновић баш непромишљено... Није морао са Швабама да се качи... Не можемо на три фронта...

Дрљевић га љледа уишћино.

ПЕЋАНАЦ: С Бугарима, Арнаутима, Швабама...

ДРЉЕВИЋ: За сад нам добро иде...

ПЕЋАНАЦ: Све је то само привидно. Од заробљених бугарских војника, а и из обавештајних извора сазнао сам да се на нас спрема снажна офанзива. И сам сам видео да се на свим правцима ка нама довлаче нове снаге. Протогеров није Поп – Мита па да у празно пиштољ потеже. Школован је и, морам признати иако нас мрзи, искусан је ратник. Та његова нељудска мржња ме и плаши. Бојим се; сатреће нам народ...

ДРЉЕВИЋ: Погрешили смо што Ниш нијесмо јаче притиснули. Кад смо већ Црвени Крст заузели... Могли смо сасвим да исћерамо Бугаре...

ПЕЋАНАЦ: С којим снагама, Дрљевићу? Кад су се планинци дохватили Мораве више су мислили на пљачку и плен него... Војиновић је хајдук и занесењак, не види расуло које се зачиње... На прву озбиљнију бугарску офанзиву разбежаће нам се људи, како рече ти; као манастирске мачке... А изем ти команду у којој сваки четовођа мисли да је Војвода Степа. Свако би да води свој рат, свако мисли на свој део славе. Бојим се, Дрљевићу, да ћемо постати зло свом народу...

- ДРЉЕВИЋ: Ми му мислимо добро, зато смо и...
- ПЕЋАНАЦ: Мој, Дрљевићу, искуство ме је научило да добро може бити само појединачно. Колективно добро не постоји. Кад се појединачна добра удруже, постају своја супротност...
- ДРЉЕВИЋ: Ваша превиђања су црна. Сувише црна, чоче...
- ПЕЋАНАЦ: Само реална!... Пред нама су једна комбинована бугарска дивизија доведена са Солунског фронта на потезу Лесковац – Ђунис и два немачка пука на правцу Врање – Лесковац – Лебане – Медвеђа, појачана артиљеријом и биће подржана аеропланима... Такав сам извештај послао и Врховној команди. Реалност је црна...
- ДРЉЕВИЋ: Зна ли војвода Војиновић за то, или сте мимо њега...
- ПЕЋАНАЦ: Мени је Команда дала задатак, а не њему... На време сам све упозоравао...
(*С блажим њрекором*)
И ти ми нагињеш на Војиновићеву страну.
(*За себе више*)
Није требало да те остављам с Црнорукцем...
- ДРЉЕВИЋ: Грешите у својим сумњама. Не знам шта нам доноси сјутра, али знам да је Војиновић ...
- ПЕЋАНАЦ: (*Иронично*)
Ха Обилић!... Ма пише ли он песме и драме, нема од њега... Он би сад републику да ствара!
(*Одмахнувши руком*)
Него, мој Дрљевићу, да ми спашавамо оно што се још спасити може. Узми папир, пиши и што можеш телефоном, што по куририма свим четовојама пошаљи...
- Дрљевић седа за сто, узима прибор за писање.*
- ПЕЋАНАЦ: Наређујем да се све чете са леве стране Мораве повуку на полазне положаје и распусте!
- ДРЉЕВИЋ: (*Зайањено*)
– Али, војводо!?... Такву наредбу може донијети само Централни комитет!...

ПЕЋАНАЦ: *(Осионо)*
 – Какак Комитет?!... Ја сам Комитет!... Пиши: Свим општинама: Наређујем да се сви младићи и војно способни мушкарци уклоне у шуме око својих села док непријатељ са војском не прође. У потпису, Коста Миловановић – Пећанац, Дана 13. 3. 1917. године.

(Гледајући ља)

Шта је, зашто не...

ДРЉЕВИЋ: Ја таква наређења не могу, и нећу да напишем!...

ПЕЋАНАЦ: *(Хвања се махијално за њишићољ)*

– Шта кажеш?! Одбијаш наређење?!... Пиши!

Дрљевић одмахује љавом.

ПЕЋАНАЦ: *(Трејерећи)*

– Нећеш?!

ДРЉЕВИЋ: Ни у бунилу...

ПЕЋАНАЦ: *(Преићећи љриџушеним љласом)*

Одбијаш наређење Врховне команде?!

ДРЉЕВИЋ: Јебала те Врховна команда!

(Устијаје, окреће му леђа и љрилази љрозору)

Пећанац ља љраићи љоџледом.

ДРЉЕВИЋ: *(Гледајући кроз љрозор. Изазовно)*

– Што ти је, што не пуцаш, чоче?

ПЕЋАНАЦ: *(Резиџнирано)*

– Ма, идите сви у мајчину!...

(Излазећи журно на враића)

Све вас је онај ветрогоња...

Светило се заићамњује неколико љренуићака, ља се љоново љојачава.

Дрљевић и Бајчић.

БАЈЧИЋ: *(Седи уз сџо са љшелефоном, љлаве наслоњене на руке љружене љо љабли сџола. Чује се брујање авиона који надлеће љрад. Буди се и бунован љо-диже слушалицу љшелефона)*

– Ало!... Ало!...

- ДРЉЕВИЋ: *(Седи за истиим стиолом и нештио бележи у свеску. Прекида њсање. Кроз смех)*
Аероплан!... Још нијесмо успоставили везу с пилотом!...
- БАЈЧИЋ: Их, мајку му!... Ја сам мислио телефон... Јел наш?
- ДРЉЕВИЋ: *(Шаливо)*
– Аха, наш, чоче!... Лично Александар њиме пилотира... Е, мој Бајчићу, мој Бајчићу...
- БАЈЧИЋ: Три дана нисам ока склопио... Не могу као Војиновић у седлу да спавам... Из најслађег сна ме пробуди, маму му бугарску...
- ДРЉЕВИЋ: Јеси ли јопен Милунку сања?
- БАЈЧИЋ: *(Погледа ља изнађено)*
Коју Милунку?... Од куда ти то?
- ДРЉЕВИЋ: *(Шаливо)*
Лош би ми ти обавештајац био. Све би, чоче, у сну ода... Која ти је та?
- БАЈЧИЋ: *(Сејно)*
– Вила која ме је у шабачкој болници из мртвих вратила...
- ДРЉЕВИЋ: *(И даље шаливо, ѡреићећи му ѡрсјом)*
– Лоло, лоло једна, њу си ми затајио!
- БАЈЧИЋ: *(Невесело)*
– Пусту сад то...
- ДРЉЕВИЋ: *(Као озбиљно, забринутио)*
– Ма, није ваљда да си се и ти?!... Удата, а?
- БАЈЧИЋ: *(Тихо)*
– Не, није...
- ДРЉЕВИЋ: Е, па, пастуве мој, ожени се том Милунком, или је избриши из главе и после не шврљај, јер ћеш од друге, Светога ми Василија, најебат...
- БАЈЧИЋ: *(Сејно)*
– Их, како бих се оженио да ... Сећањем и сновима је од смрти отимам, мој пријатељу...
- ДРЉЕВИЋ: *(Забринутио)*
– Није, и не дао Бог?
- Бајчић клима ѡтврдно љавом.*
- ДРЉЕВИЋ: Опрости ми, молим те... Тифус?

- БАЈЧИЋ: *(Полуљасно)*
– Тифус...
- ДРЉЕВИЋ: Жа' ми је, ка' да је мене... Божја воља...
- БАЈЧИЋ: И Бог је на страни јачих. Да нас не преполови,
преко Дрине би опет... Не би се сад и од Бугара...
- Чује се бука авионског мојора.*
- БАЈЧИЋ: *(Устијаје и љрилази љрозору)*
– Овај се још над нама врти...
- ДРЉЕВИЋ: И јуче је надлијетао варош и митраљирао... Осил
лили се погани...
- БАЈЧИЋ: Има ли ко, бре, да га митраљезом?!...
- ДРЉЕВИЋ: Нажалост, као што видиш – нема. Оно мало војске
што је остало ође покупио Пећанац и са својим
одредом одвео...
- БАЈЧИЋ: Како одвео? Где?
- ДРЉЕВИЋ: Ваљда на Пасјачу, Бели камен... Ко би га знаж...
- БАЈЧИЋ: Тамо нема борбених дејстава...
- ДРЉЕВИЋ: Зато се и упутио у планину. Бојим се да ће и остале
четовође повући за собом.
- БАЈЧИЋ: *(С неверицом у љласу)*
– Како; у планину? Напустио свој реон?!... Па... Па,
то је издаја!... А ти, ми тек сад ...
- ДРЉЕВИЋ: За лоше вијести никад није касно. Једва си стаја на
ногама, па реког да одмориш прво... Учинио сам
већ оно што сам мога, одмах сам у Војиновићево
име разасла курире свим четовођама с наређењем
да Пећанчеве команде не слушају... Па, сад, чији
курири прије стигну, чија реч претегне наша јали
његова...
- БАЈЧИЋ: О, Боже, Боже! Он је луд!... Он је, стварно, луд!...
Ко ће овај народ... Зар без борбе?... Ма, Мита је био
у праву...
- ДРЉЕВИЋ: Мита?... Ма, и он ти је... Шенлучи Пусторечкијем
крајем – слави војвода побједу. Е, мој Бајчићу, за
неке је устанак био добра прилика да... Морам
признати да је бар тун Пећанац био у праву. Бојим
се да су нам кола кренула низа страну...

- БАЈЧИЋ: *(Узбуђено)*
 Како, сунце му јарко?... Зашто?... Зар смо зато?!...
(Очајно)
 О, Србијо, црна Србијо!... Зашто увек тако?... Зашто си увек располућена, Србијо?!
(Смири се нагло, ћути замисљено неколико пренућака па нагло устане)
 Пећанац ће... Он ће сад на Војиновића!... Идем!
(Узима оружје и полази вратима)
- ДРЉЕВИЋ: *(Заошција погледом по просценији, слегне раменима, узима пушку и иде пође за њим)*
 – Чекај, заједно ћемо, чоче!... Бајчићу!...

Завеса

ЧЕТВРТИ ЧИН

Сцена: Истѝа као у ѝрвом чину. Крај сѝейенишѝа сѝражаре Блажев и Асѝарухов.

Данев, Блажев и Асѝарухов.

Данев седи заваљен у сѝолици, ноге ѝодиљао на ивицу сѝола. Пуши и као да сањари.

Блажев ѝруѝка нервозно нољама, размишља ка улазу, кад ља уљледа, љуѝишѝо неколико ѝренуѝака, још увек се колебајући, ѝење се уз сѝейенице и не куцајући улази.

- ДАНЕВ: *(Хиѝро сѝушѝа ноге на ѝод, окреће се)*
– Па добро, бре, човече, колико сам ти пута казао да чукаш пре него што уђеш?!
- БЛАЖЕВ: *(Смеѝено се осмехујући)*
– Рачуњам, господине да се дуго... Па... Да се врнем да чукнем?
- ДАНЕВ: *(Осмехнуѝо)*
– Добро, сад нека... Али други пут... Шта хоћеш?
- БЛАЖЕВ: Ништа, господине, стражарим испред, па... Па реко: 'ај да видим како је господин поручник?
- ДАНЕВ: Како? Може и боље, а како је било могло је да буде и горе...
- БЛАЖЕВ: Важно је да главе сачувасмо...
(Прекорно)
А да сам те, ономад, послушао...
- ДАНЕВ: Главе спасисмо, а образ?
- БЛАЖЕВ: Образ се дома чува... А овде...
(Одмахујући руком)
Важно је глава на рамену...
- ДАНЕВ: А што нас Војиновић зароби?
- БЛАЖЕВ: Их, па није само нас!...
(Кроз смех)
Дарвингов беше на челу...
- ДАНЕВ: Ако те он чује, зажалићеш што те Срби не...

- БЛАЖЕВ: Ете и ти за наши вревиш да су Срби, а то не би смео...
- ДАНЕВ: *(Као љућийїо)*
– Бежи напоље, матора лопужо, док те нисам...
(Замахне ѿейљаром као да ће ља љаћайи)
- БЛАЖЕВ: Неће господин. Немаш ти такву душу...
(Полазећи ка излазу)
А, шта би за лопужино осуство? Ђел буде нешто?...
- ДАНЕВ: О, Боже?! Где ти је понос, човече? До јуче си био заробљеник, а сад би...
- БЛАЖЕВ: *(Смејуљећи се)*
– Па што ако смо били, опет смо “ослободиоци”...
- ДАНЕВ: Иди, бре, на стражу, немој да те Протогорев овде затекне...
- БЛАЖЕВ: Кој мој он овде тражи? Што си не седи у Ниш?
- ДАНЕВ: Долази у инспекцију...
- БЛАЖЕВ: У, мајката да му... Леле, дај да бегам...
(Силази до Асїарухова)
- Данев усїаје, ѿроверава и сређује униформу.*
Асїарухов мимиком ѿиїа иїа је било.
- БЛАЖЕВ: *(Љућийїо)*
– Не може човек ни заслужено да искука! Као из свог џепа да даје. За њих медаље и одликовања, а тебе Блажев ко те... Бем ти правду... Што бар официре Срби не утепаше...
(Чује се многи кораци и вика иза сцене)
Још дотерују... Јадни људи... Пострадаће им народ...
- АСПАРУХОВ: *(Полуђласно)*
– Ђути, братко! И дувари имају уши... Сву су ноћ они из трећег вода моткама убијали и клали рањенике из болнице... Напунили Божурски поток Србима...
- БЛАЖЕВ: Имају ли душу? Срби су прво наше рањенике превијали, па после своје...
- АСПАРУХОВ: Видео сам... Дошао специјални вод за брзо убијање. Ови наши се пола разболели. Кукају да не могу више. Три дана и три ноћи су...
- БЛАЖЕВ: И ноћу?

- АСПАРУХОВ: Лакше им ноћу. Не гледају се у очи...
- БЛАЖЕВ: Како могу истим рукама жлеб у уста да...
- АСПАРУХОВ: Мислиш да они једу? Данима се ракијом жране...
- БЛАЖЕВ: Бог све види и памти...
- АСПАРУХОВ: Кад видим ову кланицу, помислим, Боже ме прости, да Бога и нема.
- БЛАЖЕВ: Ћути, братко, можж да те чује па ће да најебеш...
- АСПАРУХОВ: Ма глув је он као топ кад не чује оволику писку и ропец. Само наш Раковор све чује и зна, а Он...
(Одмахне руком)
- Чује се аућо у доласку. Сћаје, зајварају се враћа.*
На сцену улазе Дарвинџов, Раковор и Проћоџеров.
Док иду сценом из даљине доћире буџарска йесма "По йей на нож".
Асћарухов и Блажев сћоје укрупено док крај њих йрођу и йојну се уз сћейенице.
- ДАНЕВ: (Салућирајући)
– Господине пуковниче, стање редовно! Приспели су извештаји...
- ДАРВИНГОВ: После... После ћете ми... Седите господо!
- РАКОРОВ: Заборавио сам кад сам задњи пут као човек сео. Јури од Сурдулице до Ђуниса, од Ђуниса довде. Све у трку, све да обићем и видим...
- ДАРВИНГОВ: А ми; јури, тражи, хапси, стрелјај, обезбеди храну за војску... Посла преко главе...
- РАКОРОВ: Море, да вас поведем само једном уз Пасјачу, па да видите!... Иза сваког грма може да прасне... Не знаш шта те чека...
- ПРОТОГЕРОВ: Ваљда сте до сад очистили тај терен?
- РАКОРОВ: Чистимо, господине пуковниче. Море, метлом метемо. Где Раковори прођу ту ни трава неће скоро да се зелени. А бандоглав неки народ. Као да није наш. У Житном Потоку смо једну жену живу одрали, знамо да зна где јој се комшија крије, а не хтеде да га ода. Моји је деру, а она вречи као јаре... И ништа. Човека смо јој у казан вреле воде шурили – умре, ни реч не рече. А неки, опет, сами долазе да нам дојаве где им се крије пријатељ, комшија, или кум. Да се човек крсти и левом и десном...

- ДАНЕВ: *(Помало иронично)*
– Можда су ови други наши...
- ДАРВИНГОВ: *(Погледа га љојреко)*
– У Сурдулици су стрелјали око три хиљаде људи...
- ПРОТОГЕРОВ: А овде?
- РАКОРОВ: Па, не заостајемо много... Престићи ће их данас моји...
- ДАРВИНГОВ: Како недавно рече наш председник владе Радо-славов. “Може после рата Србија да се обнови, може и да се увећа, али никада неће моћи да надокнади оно што је у ратовима изгубила...
(Даневу)
Приспеле извештаје, поручнике!
- ДАНЕВ: Пуковник Јеремија јавља да је акција у којој су учествовале и наше јединице делимично успела. Убијен је велики број четника, али се Војиновић с одредом пробио кроз обруч. Спаљена су села Блажево, Бело Поље, Иричићи и Калименци. Поги-нуло четрдесет аустријских војника... Акција се наставља.
- ДАРВИНГОВ: Бога му, опет се извукао! Значи и Швабе пале, а овамо... Прпа, бато! Нисмо ми дабе педесет села овде у Топлици спалили. Море, сва ћемо да попа-лимо док их не похватамо...
- ПРОТОГЕРОВ: Мора се реаговати брзо и одлучно. Нећу дозволити да се непријатни догађаји понове.
- ДАРВИНГОВ: Господине пуковниче, Ви заслужујете све честитке за брзо и ефикасно гушење устанка!
- ПРОТОГЕРОВ: Хвала. Заслуга припада нашој Команди и славној бугарској армији. Мој претходник уважени госпо-дин Кутинчев није озбиљно примио упозорења го-сподина Рагорова и његових обавештајаца и... Ви-дели сте у каквој смо се ситуацији нашли. Замало да... Да нисмо повукли јединице са Солунског фрон-та, богами, могло је да буде... Брзим и синхрони-зованим акцијама, брже него што смо се надали сломисмо устанике...
- ДАНЕВ: Поштено говорећи, господине пуковниче, већег от-пора није ни било...

- ПРОТОГЕРОВ: (*Накашље се мукло*)
– А шта Вам то казује, поручнике? Да се овај наш заведени народ брзо покајао и приклонио свом матичном стаду...
- ДАНЕВ: (*Вршећи сумњичаво ѓлавом*)
– Свакако... Свакако... Само што...
- ПРОТОГЕРОВ: (*Пољледа ѓа*)
– Само?...
- ДАРВИНГОВ: Устанак није угашен све док се не ликвидирају Војиновић, Пећанац и остаци њихових банди. Мала жишка може поново велики пожар да изазове...
- ПРОТОГЕРОВ: Слажем се. Ја сам говорио о глобалном успеху наше акције. О завршном ударцу ћемо се овде договорити.
- ДАРВИНГОВ: Ми смо предузели све мере да се народ примерно казни. Запаљено је и с земљом сравњено комитско село Гајтан. Стрељано је двадесетак жена и деце, јер мушкараца није ни било. Породицу четовође Димитрија Беговића, жену и четворо деце затворили смо у кућу и спалили је...
(*Правдајући се*)
Морали смо да казнимо неке устаничке породице како би се остали устаници сами предавали...
- ПРОТОГЕРОВ: И? Какав је одзив на амнестију?
- ДАРВИНГОВ: Још један Ваш мудар потез. Многи устаници су се вратили кућама и сами предали оружје...
- ПРОТОГЕРОВ: Е сад ту не треба стати. Искористити их и укључити у наша потерна одељења. Они најбоље знају где се остали крију и ко су им јатаци. Нека га вијају људи из његове...
(*Посјрдно*)
“Самосталне српске државе” ... Тако ћете сломити и оне нејбандоглавније... После их интернирајте...
- РАКОРОВ: Наша обавештајна служба дошла је до сазнања да међу устаничким војводама има сукоба и неповерења. Многи су дезорјентисани и разочарани брзим поразом, почели су да пљачкају богатје Србе... Овај, наше...

ПРОТОГЕРОВ: *(Уз кисели осмех)*

– Добро, де... Још се нисмо навикли, и ја покаткад погрешим. Наши, наши свакако...

(Раковору)

Треба пустити у народ глас да је Војиновић аустријски човек, а можда, и да сарађује са нама, да је дигао устанак како би смо ми ове наше крајева брзо очистили од досељених Црногораца и Херцеговаца. У сваком случају нека твоји људи пуне буву, па нека се они чешу... И, нека наша потерна одељења из дана у дан, из часа у час гоне банде, не дајући им ни тренутак да предахну, а сва села у чијој се близини воде борбе спалити а становништво ликвидирати. Тако ће им се онемогућити снабдевање храном и подршка народа...

(Чује се илојунска џушчана и мийраљеска вајира. Ширеце се за џирен, али се брзо смири)

Шта је то?!

ДАРВИНГОВ: *(Ослушкујући, осмехнућ)*

– А, то!... Специјални вод ради свој посао ... Заробљене из читавог подручја доводе овде, па...

ПРОТОГЕРОВ: Зар морате и данас да?...

ДАНЕВ: *(С блажом, једва џримејном иронијом)*

– У Вашу част, господине пуковниче!

ПРОТОГЕРОВ: *(Гледа ѓа исјишивачки. Силом се накашље)*

– Аха...

(Чују се црквена звона)

Зар уз црквена звона?...

(Колебљиво)

Е, то...

(Размисливши неколико џренућака)

Типично за Србе. Они више поштују смрт него живот. Чујте само; Коста Миловановић – Пећанац, Коста Војиновић – Косовац, Милан Дечански ... Није то случајно. Косово је српска гробница. Косово је изнедрило Обилића, Топлицу Милана, али и Бранковића. Србима све почиње с Косовом и у име Косова. Не славе, као остали свет, живот, своје рођендане и имендане. Они славе свеце и њихове смрти. И кад се селе са собом носе своје гробове. Зато су опасни. Ако хоћете да их понизите, понизите им смрт.

(Звона се чују љасније. Нервозно)
И, нека неко заустави та звона!...

ДАРВИНГОВ: (Даневу)

– Поручниче, видите ко то!...

ДАНЕВ: Знате да увек звоне кад стрелате...

ДАРВИНГОВ: Нека прекину!

ДАНЕВ: Разумем!

(Силази низ сџејенице. Сџражарима)

Зашто звона бију?...

БЛАЖЕВ: Стрељају још...

ДАНЕВ: Не питам то. Чујем... Ко то сад лупа звона?

БЛАЖЕВ: Нико, господине, Данев.

(Крсџећи се)

Сама од себе.

ДАНЕВ: Зар ти ономад нисам наредио да скинеш ужад?

БЛАЖЕВ: Одсекао сам штранге и тучкове у крпе умотао...

ДАНЕВ: И?

АСПАРУХОВ: (Крсџећи се)

– Опет звоне... Сама од себе... Ваљда због ове пуцњаве...

ДАНЕВ: (Посџрдно)

– 'Ајде де! Како може...

(Блажеву)

– Иди и доведи ми звонара!...

(Преџећи)

Ако их још једном чујем!...

БЛАЖЕВ: Разумем!

(Одлазећи нерадо, џолуџласно)

Вампира ли да му доведем?...

Данев се џење уз сџејенице.

БЛАЖЕВ: (Док иде)

Да му мамката...

РАКОРОВ: (Проџоџерову)

Област Пусте реке је очишћена. У селу Баре ликовирали смо, на наш начин, педесетак мушкараца, а да не говорим о Шишави, Ломници и другим у Власотиначкој области... Све у свему, преко пет стотина људи...

- ДАНЕВ: *(Дарвинџову)*
– Стражари тврде, као и јуче, да нико не звони. Пре три дана одсекли су ужад и тучкове у крпе замотали. Куну се да сама, због пуцњавае...
- ПРОТОГЕРОВ: Не причајте глупости, поручниче!
(Преїшећи)
Пијани војници Вам стражу чувају!
- ДАНЕВ: Господине Протогеров, ови су трезни !
- ДАРВИНГОВ: *(Даневу)*
Кад се врати, а Ви проверите...
- ПРОТОГЕРОВ: Наставите, господине Рақоров!
- РАКОРОВ: Као што рекох; све чисти моја “Ловна рота”. Не штедимо ни децу...
- ПРОТОГЕРОВ: Да, да... Треба као што је у Библији записано “Убити све што мокри уза зид”... Хм, да... Само страх их може осветити и уразумити...
- ДАНЕВ: Бојим се, господине пуковниче, да се у кажњавању претерује.
- ПРОТОГЕРОВ: *(Изнанађено)*
– Како то мислите, поручниче?
- ДАНЕВ: Казна треба да је примерена, али и човечна – људска. Зар је човечно кад Тине Николов побије све сватове, младу силује, а младожењиног оца натера да поједе крваво синовљево срце?... И још се тиме хвали... Сад, отац манит лута селима и празним ибриком позива у сватове свакога кога сретне.
- ПРОТОГЕРОВ: *(Осмехнућо)*
– Знате шта, поручниче.; увек има оних који претерују. Рат је то, људи изгубе меру...
- ДАНЕВ: Жену коцем кроз уста приковати за земљу, или живу драти, зар је то казна? Па то ни дивљаци у Африци више не раде! Бојим се да ћемо некада морати да правдамо такве поступке пред собом, овим нашим народом и пред Богом...
- ПРОТОГЕРОВ: Много се Ви питате и бојите, поручниче. Млад сте човек па Вам није замерити. Мислите ли да би они били душевнији да су на нашем месту?

ДАНЕВ: Не бих да Вам противуречим, али сам, нажалост, био сведок кад су њихове жене цепале своје кошуље и прво превијале наше рањенике, па тек онда српске ... Овај своје...

ПРОТОГЕРОВ: *(Осмехнуто)*
– Значи, прорадила у њима братска бугарска крв...

ДАНЕВ: Ви се шалите, господине, а сведок ми је и господин Дарвингов да се са свима нама заробљенима коректно поступало... Сада те исте жене силују, заражени свим могућим полним болестима, војници поручника Чавадарова...

Дарвингов га погледа га и љутишио се накашије.

ПРОТОГЕРОВ: Па, добро поручниче, на чијој сте Ви страни?! Видим ватрено браните противника. Надам се да је то само питање узвишене части бугарског официра и младалачка болећивост која не би смела претерано да краси војника.

ДАРВИНГОВ: *(Помало злобно)*
– Поручник је имао част да лично упозна Војиновића, обедовао је са њим, као “парламентарац” донео је у Команду Војиновићев “ултиматум” Треба га разумети...

ДАНЕВ: *(Љутишио)*
– Господине Дарвингов, не дозвољавам!... Ваше инсинуације...

ПРОТОГЕРОВ: *(Мирно)*
– Не жестите се, младићу. Разумемо Вас... Војиновић, свакако, заслужије поштовање...

ДАНЕВ: Да, господин је, морам признати, частан и достојан нам противник. Али, ипак, противник кога ја...

ПРОТОГЕРОВ: Свакако, свакако... Кад бољега од себе победимо и нама цена расте... А то што сте његове поруке донели само је доказ да сте лукавији...

ДАНЕВ: Чиста случајност да су мене и Блажева одабрали!
(Помало иронично)
Могао је то да буде и господин Дарвингов. Зато не дозвољавам да се сумња у моју...

ПРОТОГЕРОВ: Де, де, не падајте у ватру!... Своју част и лојалност ћете лако доказати.
(Дарвингову)

Дајте му први специјални вод!

(Даневу)

Гонићете Војиновићеву банду све док га не ухватите или не ликвидирате.

ДАРВИНГОВ: Са задовољством, пуковниче!

(Све време се чују звона, час јаче, час слабије)

Данев сїоји збуњен, без речи.

ПРОТОГЕРОВ: Пазите, опак је народ који се одроди и заборави своју матицу. Ми сад морамо младу генерацију да васпитавамо у бугарском духу. Старе треба... Поготову жене. Оне су криве што су изроде раћале. Њима треба утерати страх у кости...

ДАРВИНГОВ: Дозволите да кажем, не зна ова сорта за страх. Колико убијених, силованих, а оне... Не знам да ли сте у доласку запазили гомиле које са свих страна пристижу у варош...

Проїоџеров ља љледа уїїїно.

РАКОРОВ: Вероватно иду за мушкима које смо овде дотерали...

БЛАЖЕВ: *(Улази, задихан, усїлахирен. Даневу)*

– Господине поручниче... Био сам... Проверио сам...

(Крсїећи се)

Деце ми моје, сама звоне...

ДАНЕВ: Верујем, знам.

(Проїоџерову)

Тако увек, од кад су почела убијања...

ПРОТОГЕРОВ: *(Дарвинџову)*

Војска Вам је очито пијана! Поручник луд, глуп или пијанији од њих!

ДАНЕВ: *(Иронично, с осмехом)*

Можда нас је опио мирис крви, па сви халуцинирамо.

ПРОТОГЕРОВ: *(Бесно)*

– Шта?!

(Наљло се смири)

– Поручниче, ако не ућуткате та звона, Ви ћете на звонари висити!

(Бесно)

Трком!

- ДАНЕВ: Разумем!
 (креће се и с Блажевим излази)
- ДАРВИНГОВ: Поручник Данев је...
- ПРОТОГЕРОВ: (*Прекида га*)
 – Поручник Данев је опаснији за нас од банде .
 Пошаљите га тамо одакле се неће...
 (*Раковору*)
 Или нека га твоји...
- Насијављају њихо да причају.*
- Данев иде ширгом ка цркви.*
- Рисија у дубини сцене излази из бочне улице. У свечаном је селачком оделу. У руци носи цвећем и црвеном јабуком окићен ибрик каквим се у свайшове и на славу јозива. За њим са свих сјајана улазе жене, немо њунећи ширг пред Командом.*
- Данев и Рисија се срећу. Рисија њокушава да му да ибрик, али Данев усјева да га избегне, њролази између жена и одлази са сцене.*
- РИСТА: (*Прилази сјајарима. Блажеву, ѡружајући му ибрик*)
 – Узми, пријатељу!... У недељу, ако Бог да...
- БЛАЖЕВ: (*Одзурне га ѡушком*)
 Бегај, бре! Каква недеља, Бог те не убио...
- РИСТА: (*Наваљује*)
 – На свадбу сину да ми дођеш...
- БЛАЖЕВ: (*Полузласно*)
 Црна ти свадба... Прођи!
- РИСТА: Узми! Не ваља да одбијеш...
- БЛАЖЕВ: (*Као ѡрећећи*)
 Бегај, море, немој да...
- РИСТА: (*Окреће се и ѡрилази Аспарухову. Пружа му ибрик*)
 – Узми, брате!... На свадбу сину да ...
- АСПАРУХОВ: Хвала, не пијем...
- РИСТА: Гутљај један... Адета ради, брате...
- АСПАРУХОВ: Не смем. Видиш да стражу чувам... Прођи!
 (*Чују се рафали и зона*)
- РИСТА: (*Окреће се и зледа ка женама које долазе. Пође неколико корака ка њима. Весело*)
 Пуцају!... Ето, иду!... Иду сватови!

Жене їрилазе Команди.

БЛАЖЕВ: Станите!...
(Исїура їушку їред њих)
 Станите!...
(Усїлахилено)
 Не можете овде!...

АСПАРУХОВ: Одбиј, бре!... Чујете ли, одбиј!
(Исїура їушку)
 Одбиј, пуцаћу!

Жене немо сїоје.

ПРОТОГЕРОВ: Каква је то гужва напољу?

РАКОРОВ: *(Наџвири на враїа)*
 – Жене, господине пуковниче... Пун је трг жена...

ПРОТОГЕРОВ: Жене?
(Усїаје, идући ка враїима)
 Жене? Да видимо шта оне хоће...

*Асїарухов и Блажев сїоје исїред сїейенишиа, Дарвинџов и Ра-
 коров на задњи сїейеник а Проїоџеров остїане у оквиру враїа.
 Подбочен љледа у жене које сїоје и ћуїке ља љледају. Тишина
 неколико їренуїака.*

ПРОТОГЕРОВ: *(Силом се накашље)*
 Кажите!

Жене и даље ћуїе.

ПРОТОГЕРОВ: Куда сте се упутиле?

Мук.

ПРОТОГЕРОВ: *(Осмехнуїо)*
 – Кажите, кажите слободно.

ЖЕНЕ: Идемо за својима...

ПРОТОГЕРОВ: Докле?

ЖЕНЕ: Док их не нађемо.

ПРОТОГЕРОВ: Где су вам сад?

ЖЕНЕ: Довде су стигли...

ПРОТОГЕРОВ: Кога хоћете?

ГЛАСОВИ

ЖЕНА: Наше, господине.
 Наше мртве.

ПРОТОГЕРОВ: Шта ће вам мртви?

ГЛАСОВИ

ЖЕНА: Да их дома однесемо.
Да их обањамо.
Да их очешљамо.
Да их пременимо.
Лепи да су нам, господине.
Свеће да им запалимо.
Да их хришћански опојемо.
Да их као домаћине сахранимо.
Да их окукамо.
Као мајке.
Као жене.
Као сестре.
Као ћерке.
Као куме и рођаке.
Све смо им ми.

ПРОТОГЕРОВ: (*Као колеба се*)
– Па сад... На мом су војном списку.

ЖЕНЕ: Живи су били Ваши.
По Божјој правди
Мртви су наши, господине.

ПРОТОГЕРОВ: Зар мртви?

ЖЕНЕ: С њима смо децу рађале.
С њима смо њиве орале.
С њима смо колаче резале.
С њима смо се волеле и свађале.
С њима смо со делиле.
Смилујте се, господине.
Дајте нам наше мртве.

ПРОТОГЕРОВ: Живе сте требале да их чувате...

ГЛАСОВИ

ЖЕНА: Чувале смо.
Наше синове.
Наше очеве.
Мужеве наше.
Наше унуке.
Домаћине наше.
Пазиле смо:
Наше ајдуке.
Наше кавгације.
Наше бунџије.

Наше лопове.
 Радости наше.
 Курваре наше
 Страхове наше.
 Дајте нам их.
 Да их пси не растржу.
 Да им вране очи не пију.
 Да им се гроб зна.
 Будите милостив, господине.

Протогеров се нагиње ка Ракову и нешто му шајуће.

Раков клима главом, силази низ сїеїенице и одлази са сцене.

ПРОТОГЕРОВ: Искате моју милост ?

ЖЕНЕ: Милост Вашу.
 Дајте нам их, господине.

ПРОТОГЕРОВ: Бићу милостив. Учинићу вам. Даћу вам ваше мртве.
 Даћу вам их од срца братски. С радошћу хришћански.

ЖЕНЕ: Хвала Вам као брату.
 До неба Вам хвала, господине.

ПРОТОГЕРОВ: Ако ми испуните једну жељу.

ЖЕНЕ: Хоћемо, господине.
 Само кажите.
 Све ћемо за Вас учинити.
 Ништа нам неће бити тешко.

ПРОТОГЕРОВ: Добро, драго ми је. Ето, мени за љубав и на радост тог чиче што сина жени, одиграјте једно бугарско оро.

Жене се одмакну корак, два назад.

ПРОТОГЕРОВ: Дакле? Договорили смо се.

ЖЕНЕ: Само то не тражите, господине.
 Грехота је пред Богом.
 Боље и нас убијте.
 Тражите све друго.
 Да Вам изаткамо платно.
 Да Вам извеземо кошуље.
 Да Вам исплетемо чарапе.
 За сву Вашу војску.
 Да Вам ноге перемо.
 Па ту воду да пијемо.

Свој Вашој војсци.
Косе нам ошишајте.
Да Вам од ње ћилим изаткамо.
Одавде до Софије.
Узмите све.
Душе нам не каљајте.

Ракоров враћа, климне ѓлавом Пројшоџерову и сџаје на своје месџо.

Чује се музика која свира буџарско коло.

ПРОТОГЕРОВ: Играјте!

Рисџа лудачки се церећи почиње да поцујукује.

ПРОТОГЕРОВ: *(Мирно, с осмехом, као да савеџује)*

Играјте, жене! Играјте за све свадбе, сва крштења,
за све ваше славе и саборе које ваши нису до-
чекали.

ЖЕНЕ: Имајте душу, господине.

ПРОТОГЕРОВ: Играјте или их нећете добити!

Музика се појачава.

РИСТА: *(Држећи ибрик високо изнад ѓлаве иџра полако, по све брже и иџрајући поприлази појвој жени, хваџа је за руку)*

Поведи снајка коло!

(Грли друџу)

Хватај се свекрво до мене!

Жене се одмичу од њеџа, по он сам насџави да пореџлиће ноџама, и повремено да подврискује весело.

ПРОТОГЕРОВ: *(Љуџиџиџо)*

– Играјте, или ћете све под нож!

ЖЕНЕ: *(Почињу да поруџкају ноџама без везе са рџџмом музике. Кроз иџру наричу)*

Јој Стојане, кућо моја сагорела!

Куку мени, мој Ненаде – надо моја!

Градимире, руке моје поломљене!

Мој Милане, очи моје ископане!

Мој Ранђеле, славо моја!

Мој Душане, душо моја намучена!

Рисџа све помамније иџра у поакџу музике која је све ѓласнија, црквена звона све јаче звоне.

ЖЕНЕ: *(Иѣрају у ритму клеїви које иѣрајући изѡварају)*
 Проклет да си Бугарине.
 Што нам мртве укаљасте.
 Што нам црне душе узе.
 Дабогда ти вечно било
 Да ти мајка на праг стоји.
 Да ти сестра низ пут гледа.
 Дабогда се не вратио
 Мајци својој
 Вечно да те очекује
 Вечан био.
 Да ти коло мртви воде
 У сновима и на јави
 Кад си жедан
 Место воде крв да пијеш
 Вечан био.
 Благо теби
 Куку нама довијека.

Блажев баца љушку, кида униформу са себе, раздрљених ѣруди, ѣрли Рисиу и заједно ѡнављајући клеїве које жене изѡварају ѡмамно, лудачки иѣрају.

АСПАРУХОВ: *(Баца и он љушку. Кроз урлик, руши се и ваља ѡ ѡду)*

– Не могу више!... Братко, не могу више!

*Проїоѣеров, Дарвинѡв и Ракоров зѣрануїо ѣледају коло које се све више врїи док музика и звон црквених звона досїижу врхунац.
 Завеса.*